

ANUARIO DEL SEMINARIO DE FILOLOGÍA VASCA «JULIO DE URQUIJO»

International Journal of Basque Linguistics and Philology

XLV-1

2011

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

Universidad del País Vasco
Euskal Herriko Unibertsitatea

© “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegi-Institutua / Instituto-Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo»

ISSN.: 0582-6152. Depósito legal / Lege gordailua: S.S.-400/1967

JATORRI ANTROPONIMIKODUN TOPONIMIA EUSKAL LURRETAN: 25 LEKU IZEN

Alfredo Oribe

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea

Laburpena*

Lan honen helburua izan da 25 toponimoren sorkuntzari buruzko informazioa ematea. Guztiak Euskal Herriko hegoaldekoak dira, eta guztiek, emandako etimologiak zuzenak badira, jatorri antroponimikoa dute, hots, erroak pertsona izenak dira. Antroponimo batzuk ezagun samarrak dira eta beste batzuk, aldiz, berreraikiak izan dira, ez dira jaso inongo testutan. Beste aldetik, antroponimoei loturik agertzen ziren elementuak, gehienetan atzizkiak, aztertuak izan dira.

Abstract

This paper analyzes the etymology of 25 toponyms collected in the south part of the Basque Country. From the study of the structure of names, if the given etymologies are correct, all the toponyms are of anthroponomical origin. The most of the personal names is known, but others are reconstructed from the toponyms. Also, the elements united to the anthroponyms are analyzed, suffixes principally.

Sarrera

Lan honetan onomastikaren bi diziplina, toponimia eta antroponimia, elkartuko dira. Zenbait toponimoren azterketa etimologikoa egin ondoren, oinarria duten antroponimoak agerian geratuko dira. Antroponimia eta toponimia uztartuz gero, bi eremuetan aurrerakuntza egin daiteke, bi diziplinetarako den jakintza aberastuz.

Lan honen helburuak ez dira mugatzen zenbait leku izenen etimologia emateko, nahiz eta hori beharrezkoa izan. Etimologia kontuan harturik, bestelako ondorioetara heltzeak lana aberas dezake, batetik, antroponimoen bizitza hobeto ezagutzeko, eta ondorio bera zenbait atzizki toponimikorekin, hauen kronologia, erabil eremu geografikoa.

Etimologietan, dena den, ziurtasun mailak badaude, eta leku izen batzuetan ziurtasuna ia erabatekoa den bitartean, beste zenbait toponimorekin etimologia zalan-

* Lan hau Espainiako Ministerio de Ciencia y Tecnología-k garatutako beka bati esker (FP2000-6247) sortua da. Beste aldetik, nire eskerrak J. Gorrotxategi eta J. Lakarrari emandako aholku eta zuzenketengatik.

tzazkoa da, hainbat ziozengatik, adibidez, behin baino gehiagotan lekuko bakarra dago, horrek ematen duen arriskuarekin.

Guztira, 25 leku izenen azterketa etimologikoa emango da eta, lehen adierazi bezala, oinarrietan antroponimoren bat aurkitu izan da. Guztiak Euskal Herriko hegoaldeko eremuetakoak dira, Arabatik hasi, Bizkai eta Gipuzkoatik igaro, Nafarroan bukatzeko. Hauek dira azterturiko toponimoak, ordena alfabetikoan jarriak: *Akutiain* (G), *Anaizoz* (G), *Aztreta* (A), *Beristain* (G), *Betalain* (A), *Bitazabal* (N), *Gaitoka* (B), *Gerenzain* (N), *Gomistio* (G), *Ikindi* (A), *Janduri* (A), *Labardain* (G), *Landarrain* (G), *Lebario* (B), *Likiñaga* (A), *Martintximitxu(a)* (A), *Matureta* (N), *Maurika* (B), *Momiola* (G), *Munikola* (B), *Setoain* (N), *Urrupain* (G), *Uterga* (N), *Zabalotegi* (G) eta *Zitiano* (A).

Lan honetan agertzen diren toponimoek baldintza bakarra bete behar zuten, antroponimo bat oinarrian izatea. Horretaz kanpo, saioa egin da mota askotarikoak izateko, adibidez, gehienak mikrototoponimoak badira ere, herri izen gutxi batzuk ere sartu dira, *Setoain* eta *Uterga* bezala. Batzuk behin bakarrik agertzen dira aurkitutako dokumentazioan, *Anaizoz* eta *Aztreta* legez, eta lekukoak oso zaharrak diren bitartean, beste batzuetako lekukoak bat baino gehiago dira, baina ez dira antzinatasun handikoak, *Betalain* eta *Janduri* bezala, lehena xx. mende hasierakoa eta bestea mende bat zaharra. Tartean *Matureta* dago, lekuko bakarra, baina hau zaharra, xvi. mende bukaerakoa.

Leku izen batzuen antroponimoak nahiko ezagunak diren bitartean, *Martin* edo *Mauri* bezala, beste batzuetan antroponimoak ez dira inoiz agertu lekuko zuzen gisa, berreraiki izan behar direlako, **Anaizo* edo **Gomizti* bezala. Banakako azterketa egin eta gero, ondorioen txanda da, eta orduan toponimoak eta antroponimoak era bateatsuan agertuko dira, informazio gehiago emanez.

Leku izenak

1. *Akutain*

Akutain Gipuzkoako baserri izena da. Idiazabalgo Mendigorria haranean bi baserri dute izen hori: *Akutain azpi* eta *Akutaingarakoa*.¹ Eleizalde, bere bilduman, izenak jaso zituen apur bat aldaturik: *Akutain-azpikoa* eta *Akutain-garaikoa*.²

Gipuzkoako izenek Nafarroako *Akotain* herri izena gogora ekartzen dute. Antza, biek etimologia bera dute, **Acutus* antroponimotik sortuak dira hain zuzen.³ Baina egitura zerbait desberdina dela ematen du, Nafarroako toponimoa lekuko zaharretan *Akotain*, *Akutain* aldaerekin beti agertzen da, eta Gipuzkoakoa lehenengo lekukoetan agertzen den aldaera *Akutiain* da. Izan ere, Erdi Aroko zenbait lekukotan *Akutiain* eitean agertzen zaigu: *Lope Sánchez d'Acutiayn*, 1426, f47, 145,⁴ *Lope Sánchez d'Acutiayn*, 1428, f47, 160, eta *Lope Sanches de Acutiayn*, 1429, f47, 161, antza, pertsona

¹ Iñaki Linazasoro, *Caseros de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak*, 216. orr.

² Eleizalde: «*Akutain-azpikoa y -garaikoa*, caseros de Idiazabal (Gip.)».

³ Mikel Belasko 1999, s.v. *Acotain*.

⁴ Erdi Aroko iturri idatziko datuak ematerakoan, lehenik data, ondoren agiriaren jatorri bibliografikoa, eta azkenik agiri zenbakia jarriko dira.

bera. Gerora, 1516.eko agiri batean *Akutin* aldaera dago, *Akutiain*-en ondoan: *Juan de Acutin*, *Domingo de Acutin* eta *Juan de Acutiayn*, 1516, f107, 43. Lekuko gehiagorik izan ezean, nahiz eta pertsona bakarra horrela izendatua izan, ez litzateke oztopo handirik izango Gipuzkoako toponimoaren aldaera zaharrena *Akutiain* zela onartzeko.

Hurrengo mendean, Lope de Isastik, Gipuzkoako etxeen izenak ematerakoan, Idiazabalgo etxe zerrendan *Acutain* izeneko bi etxe ematen ditu.⁵ Eta azkenik, xx. mendearen bigarren zatian Iñaki Linazasororen liburuan aipatutako Idiazabalgo baserri izenak daude.

Lekukoak kontuan harturik, erraz ikusten da Gipuzkoako toponimo zaharren lekukotasunetan Nafarroakoarekiko diferentzia dagoela, *Akutiain* itxurapean agertzen zaigulako. Gerora, apur bat aldatu ondoren, egun duten eitea hartuko dute, Nafarroako *Akotain* izenera hurbilduz.

Gipuzkoako eta Nafarroako toponimoen diferentzia analizatu beharra dago, kontuan hartuta tarteko /i/ bokala. Hipotesi gisa, Nafarroako leku izena latinean sor zitekeen, eta ondoren euskararen bilakaera jaso: *Acutus* antroponimotik '(fundus) *Acutani*' leku izena sortu, antroponimoa latineko kasu genitiboan jarririk, eta ondoren bilakaera fonetikoa, *Acutani* > *Akutain*. Tartean, *-ani* > *-añ* > *-ain* bilakaera izango zen,⁶ bestela, *-ani* formako hitza izanik, *-ai* bihurtuko zen Nafarroako euskararen, cf. *zain* (lehen **zani*) hitzarekin sortu diren Nafarroako euskararen hitzak: *artzai*, *unai*, *altsai*...

Baina Gipuzkoako *Akutiain* zaharrak bestelako sorkuntza izango zuen, Erdi Aroa irauin zuen *Akut(i)*- antroponimoa Idiazabalgo leku bat izendatzeko erabili zen, eta jabegoa adierazteko *-ain* atzizkia erantsi zitzaion, eta susma zitekeen ordurako atzizki hori beregaina izango zela; ez zen beraz, latinean sorturiko leku izena izan behar, Nafarroakoan hala gertatu zela uste izatekoa den bitartean. Hori zuzena izanez gero, bi toponimoen oinarrian antroponimo bera genuke, baina sorkuntza garaia oso bestelakoa, Nafarroakoa hizkuntza latinaren barruan sortua, erromatarkuntzaren garaian, eta Gipuzkoakoa, aldiz, geroko mendeetan, Erdi Aroan ziurrenik, eta euskal hiztunek sortua, *Akut(i)*- antroponimoa eta *-ain* lotuaz.

Bestetik, *Akutiainen* antroponimoa *Acutus* izan beharrean *Acutio* edo *Acutius* ere izan zitekeen,⁷ bien lekukoak ageri dira epigrafia zaharrea. Horrek toponimoaren sorrera data mugi lezake Erdi Arotik atzera, Nafarroako *Akotainen* sorrera datarea hurbilduz.

2. Anaizoz

Behin bakarrik agertzen omen den leku izena da, eta itxuraz, Donostia inguruko toponimoa zen. Hori dela eta, zalantza handiak egon daitezke toponimoa aztertzeke,

⁵ Isasti, *Compendio historial de Guipuzcoa*, 110. or.

⁶ P. Salaberri «Acerca del sufijo toponímico *-ain*», 122. or.: «Como señala Irigoien —esto ya lo había hecho notar Mitxelena anteriormente, en AV, 18— nombres de pueblos navarros en *-ain* presentan en la documentación medieval grafías en *-ng* que indican una pronunciación palatalizada, la cual impidió que las formas en *-ani* se convirtieran entre hablantes románicos en *-ane*, produciéndose posteriormente una despalatalización que generó las variantes actuales en *-ain*».

⁷ Kajanto 1982, 163. or.

gerta litekeelako guregana heldutako eitea gaizki kopiatua izatea, adibidez. Hala ere, saiatuko gara lekuko bakarreko toponimo hori aztertzen, ezagutzen den toponimiarren analisi eskeman sartzekoa delako.

Lekukoa agertzen den agiria 1014. urtekoa da, Leireko idazkietako batean jarria, 16. agirian, hain zuzen. Bertan, Gipuzkoako sortaldeko hainbat toponimo aipatzen dira, tartean *Anaizoz*: "... in finibus *Ernani* ad litus maris monasterium unum quod dicitur *Sancti Sebastiani*, cum parrochia sua, et illam uillam quam antiqui dicebant *Izurrun* cum ecclesiis suis scilicet beate Marie et Sancti martiris Vincentii, cum illo cubilare de *Irurdita* usque *Anaizoz*, cum illo cubilare de *Anaizoz* usque *Albizungo*, cum illo cubilare de *Albizungo* usque *Ançieta*, cum illo cubilare de *Ançieta* usque *Zurzaiate*..."

Anaizoz toponimoaren ezagutzan sakontzeko, horra gure hipotesia: beste toponimo askotan bezala, jatorri antroponimikoa du, *Anaia* pertsona izenean, zehatzago.

Ukaezina da leku izen honetan *anaia* euskal hitza antzematen dela. Izen arrunta ez ezik, antroponimoa ere izana zen Erdi Aroan, *Annaial/Anaia* aldaeretan: *Annaia* 1050 Valpueda 54, *-nn-* grafiak erakusten du *anaia* forma zaharrak *-N-* zuela, geroko euskarari *-n-* bihurtu zena. Bestalde, *Anaia*, */n/* bakarrarekin, askoz gehiago agertzen da Euskal Herriko antroponimian: *Anaia de Sada*, 1141, Iratxe, 140; *Anaia*, 1222, Iratxe, 325; *Anaya Bragoloyz de Sancta Maria*, 1065, Leire, 75; *Anaya Enequiz*, 1110, CD catedral Pamplona, 118; *Anaia de Portello*, 1146, CD catedral Pamplona, 251. Eta, azkenik, bada *Anai* eiteko lekukorik: *Anay Uielo*, 1212, Iratxe, 270.

Pertsona izen honen patronimikoak ere ezagunak dira eta bi aldaera aurkitu ditugu: *Annaiaz* (*Petro Annaiaz testis* (804) Valpueda 2, *Gomiz Annaiaz*, 1071, CSM, 394) eta *Anaiz* (*dotor Bartolome Anays*, 1504, f23, 13).

Anaizoz toponimora itzuliz, batetik, uste dugu *Anaia* antroponimoa dagoela, eta bestetik, patronimikoetan eta toponimian dagoen atzizki bera dagoela, *-(i)tz*. Baina ez da ahaztu behar *-otz* atzizkia, Pirinioetako bi aldeetan hain zabaldua dagoen leku atzizkia. Beraz, bi atzizkiren aukera dago, *-(i)tz* eta *-otz*, toponimoa osatzeko. Geratzen da azaltzeko erdiko tartea, *-zo-*, hain zuzen. Erdi Aroan bazegoen *-(t)zo* atzizkia antroponimian, lekuko hauetan ikusten den bezala: "*Miguel Lopeço* a.1330 PoblNavarra 292 (*Lope* + *-(t)zo* > *Lope(t)zo*), *Belazo Manto* a.956 CDCardeña 54 (*Bela* + *-(t)zo* > *Bela(t)zo*)".⁸ Ahaztu gabe *Anderazo*, *-zo* atzizkia duten izenen arteko ezagunena, lekuko zahar batzuk: *Anderazo*, 759 CSM 1; *Anderazo*, 997 CSM 114 eta *Anderazo*, 1009 CSM 138.⁹

Irigoiener arabera, atzizki horren jatorria onomastika latinoko *-iciu*, *-a* atzizkitik izan liteke, edo beharbada, antroponimo latinoen *-cius*, *-a*, *-tius*, *-a* bukaerarekin izandako analogia.¹⁰ Edonola ere, lan honen helburua ez da sakontzea *-(t)zo* atzizkiaren jatorriaz, baizik eta kontuan hartzea **Anaizo* antroponimoa izan zitekeela; nahiz eta *Anaizoz* leku izen galdua baino aztarren gehiago ez utzi.

Anaia pertsona izena alde batetik, eta bestetik *-(t)zo* atzizkia, azken hau ez da ugarria, baina lekukoak biltzea ez da ezinezkoa. Eratortzeko aldaera *Anai-* izan zen, lekuko batzuek ere *Anai* antroponimoa erakusten dute, baita *Anaiz* patronimikoa ere.

⁸ Irigoiener «Formación de hipocorísticos...» in *De re philologica linguae uasconicae* V, 23. or.

⁹ *Anderazu* ere bada, */u/* bokala duena, *-zo* atzizkiaren aldaera. Lan honetako *Setoain* toponimoaren sarrean lekuko batzuk.

¹⁰ Irigoiener «Formación de hipocorísticos...» in *De re philologica linguae uasconicae* V, 23. or.

Izen eta atzikia lotu eta *Anaizoz* leku izena sortzea izan zen gure egunetaraino heldutako lekuko bakarra, eta hori ere, paperean baino ez da gorde izan, toponimia bizi-tik aspaldi erauzia.

Azkenerako utzi da *Anaioz*, Zuberoako Urdiñarbe herriko leku izena.¹¹ Lehen behakoan *Anaia* + *-otz* > *Anaiotz* egitura agertzen da, Euskal Herriko sortaldean hainbeste toponimotan dagoen *-otz* atzizkiaren eta aldaeren leku-koak. Hala ere, bada beste azterketa posible bat, *Anaizoz* leku izenaren eskutik: **Anaizo* + *-(o)tz* > **Anaizotz* > *Anaiotz*, azken aldaketa txistukari disimilazioak eragina. Onomastikan aurkitzen dira txistukariaren disimilazioaren zenbait adibide, *Antso* vs. *Sancho*, eta hitz barruan badago *Sanoiz*, *Antso-Sancho*-ren patronimikoetako bat, **Sanzoiz* > *Sansoiz*,¹² galera hau ongi egokituko litzaioke **Anai-zoz* > *Anaioz* proposatutakoari. Analisi hau, posible bada ere, bestea ere baliteke, eta ederki erakusten da toponimo batzuen azterketan etimologia onargarri bat baino gehiago lortzea ez dela ezinezko.

3. *Aztreta*

Aztreta, Arabako leku despopulatu, Arangiz eta Gamarra artean, Lopez de Gereñuren arabera.¹³ Ezagun den lekuko bakarra 1257. urtekoa da, eta lehen idatzitako *Aztreta* forman ageri da. Lekuko bakarra izateak ematen duen ziurtasun maila bestee-tan baino txikiagoa da, kontuan harturik lekuko honen idazketan akatsik izan bada, konprobatzerik ez dagoela. Hala ere, leku izen honek analisisia ahalbidetzen du, egia-tasunetik hurbil ala urrun dagoen epaitzea ezinezkoa bada ere, egungo ezagutzarekin okerrik ez dagoela uste izatekoa da.

Behin toponimoa irakurririk, lehenengo zatiketa posiblean *-eta* atzikia agertuko zen. Eta azaltzeko geratuko zen, *Aztr-* forma ezezaguna.

Lan honetan beste toponimo baten analisisian *PI*¹⁴ + *-eta* egitura proposatu izan da,¹⁵ eta Arabako toponimo honi ere eginiko analisisian egitura bera antzeman zaio. Hori kontuan harturik, **Azter* antroponimoa genuke, Nafarroako *Asterain* eta *Esteribar* herri izenetan oinarrian dagoen izena,¹⁶ eta proposatzen den bilakaera hauxe litzateke: **Azter* PI + *-eta* > **Aztereta* > *Aztreta*. **Azter* antroponimoa *Aster* jatorri latineko pertsona izenaren euskal moldaketa litzateke, *Aster* > **Azter*, txistukariaren ohiko egokitzearekin. Izan ere, *Asterain* eta *Esteribar* izenetako lekuko zaharretan *-z-* dago,¹⁷

¹¹ J.-B. Orpustan *Les noms des maisons medievals en Labourd, Basse-Navarre et Soule*, 448. or., *Anaioz* (1479 *anayoz*).

¹² Mitxelena, 1990 [1961], 293. or.

¹³ Lopez de Gereñu *Toponimia alavesa*, 539. or.

¹⁴ PI: Pertsona izena, LI: Leku izena.

¹⁵ Ikus. *Matueta* sarrera.

¹⁶ Belasko 1999, s.v. *Astrain* eta *Esteribar*.

¹⁷ Nafarroako Herri Izendegian, *Asterain*: «*Astarayn, Asterayn* (s. XIII); *Aztarayn, Aztarrayn* (ss. XIII-XVII); *Asterain, Azterayn* (ss. XII-XIV) (JIMENO: Cizur, pp. 51-52)»; eta *Esteribar*: «*Azteriuar* (1192, FORTUN, n. 31; Fuero general, UTRILLA, II, n. 48), *Esterivarr* (1280, ZABALO, nn. 374, 1855-76), *Eçteriuar* (Fuero general, UTRILLA, I, nn. 331, 400), *Eçteriuarr, Vallis de* (1203, OSTOLAZA, n. 26), *Ezteribar* (1066, MAR. DUQ.: Leire, n. 78), *Ezteriuar, Ezteriuarr* (1137, 1218, 1266, OSTOLAZA, nn. 3, 49, 201; 1203, FORTUN, n. 60)», 148. eta 47. orrialdeetan.

gerora, eta Nafarroako euskararen eraginez, herskari aurreko txistukari neutralizazio joera gauzatu zen, bietan *-s-* finkatuz. Arabako toponimoaren lekuko zaharrean *-tere-* > *-tre-* sinkopa gertatuko zen,¹⁸ eta lekuko gehiagorik ezagutu ezean, ezin da jakin gerora zer nolako aldaketak jaso zituen, ezta noiz desagertu zen ere.

4. *Beristain*

Azpeitiko baserria. Lehenengo lekukoa 1390. urtekoa da, *Joan Perez de Beristain* bitan agertzen dela: *Iohan Peres de Veristayn*,... *Iohan Peres de Beristayn*, 1390, f06, 69, 149. eta 152. or.. Gero, Isastiren liburuan, Azpeitiko baserrien zerrendan:¹⁹ *Beriztain*, *Beriztain*, *Beriztian*,... horrek adierazten digu Azpeitian hiru baserrik *Beriztain* izena zutela; azken izena, *Beriztian*, okerra da ziurrenik, *Beriztain*-en ordeztzirikoa. Eleizalderen bildumetan hiru baserri izen ere hartu ziren:²⁰ *Beristain-Elkano*, *Beristain-erdikoa* eta *Beristain-goena*. Azkenik, Iñaki Linazasororen liburuan, Azpeitirako hiru baserri ere bildu ziren, Izarraitz haranean zeudenak:²¹ *Beristain* (*Txantxon*), *Beristain* eta *Beristain goikoa*.

Beristain, lan honen beste toponimo batzuk bezala, *-ain* multzokoa da. Ezin da aipatu gabe utzi Nafarroako Orbaibarko leku izena den *Eristain*. Egitura bera dutela dirudi, atzizkia eta pertsona izen bera dagoelako bi toponimoetan. Antroponimo hori latineko *Felix*-en ondorengoa genuke, euskararako egokitzapena eginik. Horrela azaltzen du Mitxelenak (1988 [1955], 587. or.): «*Eriz* Considerado por Luch[aire] como la forma vasca de *Eles*, «nom d'origine probablement gothique», parece ser el representante vasco de lat. *Felix*: cf. a[antiguo] cast[ellano] *Feles*. La identificación parece asegurada por una nota manuscrita de S. Pouvreau que Vinson RIEV 6, 407, leía «*Donna haritze, dona Felizen S. Felix*», aunque el segundo puede leerse con preferencia *dona felize*. El patr[onímico] es *Eriziz*».

Normalean *Eri(t)z* bezala agertzen da Erdi Aroko lekukoetan,²² baina Irigoienek aipatzen du honen aldaera izan zitekeen bat, *Beristain* bezalako toponimo baterako ezin egokiagoa izan daitekeena:²³ Leireko 1098ko agiri batean, pertsona izen bat Angel J. Martín Duquek *Eriz Calvus* bezala ematen duen bitartean,²⁴ Ricardo Zierbidek *Veriz Caluus* bezala irakurtzen du. Zierbideren irakurketa zuzena balitz, izango genuke *Beri(t)z*-en lekuko zuzen baten ziurtasuna. Kontuan hartu beharra dago *f-* hasiera duten latineko hitzetan euskararen ondorengo ugari sortzen direla, tartean *b-*.²⁵

¹⁸ Cf. Nafarroako *Azterain* zaharra, egun *Astráin* da gaztelaniaz.

¹⁹ Isasti, *Compendio historial de Guipuzcoa*, 114 or.

²⁰ Eleizalde: «*Beristain-Elkano*, *-erdikoa* y *-goena*, caseríos de Azpeitia (Gip.)».

²¹ *Caseríos de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak*, 98. or.

²² Leireko monasterioko agiritan: *dompno Eriz*, 1046, 36; *domino Eriz Akutiz*, 1068, 84; *Eriz Aceariz*, 1068, 84; *Eriz Caluus*, 1098, 162; *don Eriz*, 1098, 162 eta *Eriz, consobrinus meus*, 1098, 167.

²³ Irigoien, *De re philologica linguae uasconicae V*, 56. or.

²⁴ Iku 22. oharreko laugarren izena, *Eriz Caluus*, 1098, 162.

²⁵ Mitxelena, FHV, 264. or.: «13.3. Como consecuencia de la distinta fecha de introducción y de cambios secundarios dentro del vasco mismo, lat. *f-* puede aparecer hoy representado por *b-*, *m-*, *f-*, *p(h)-*, *h-*, o cero: aezc. a.-nav. Elcano *biku* 'higo, higuera' (cf. *Sancha Bicuetaco*, Iranzu), lab. (ya Leiç.) *fiko*, mer. *fiku* (ronc. *figo*), a.-nav. b.-nav. guip. lab. sal. sul. vizc. Marquina *p(h)iko*, *piku* (Gar. *picua*, Cc 79, XXV), vizc. *iko* (ya Mic., escrito *hico*); a.-nav. ronc. sal. (*ari-*)*biro*, *biru* 'hilo, hebra de hilo', b.-nav. vizc. *firu*, a.-nav. b.-nav. *p(h)iru*, vizc. *iru*».

Bai *Beristain*-en, eta baita *Eriztain* toponimoan ere, *-tz-* > *-zt-* bilakaera, interbertsioa, emana da, hitz elkarketan euskaraz maiz gertatzen den fenomenoa errepikatuz: *(h)aritz* + *-ondo* > **Aritz-ondo* > *Ariztondo*. Horrek, behar bada, erabat ziurtatuko luke euskaran gertatu zela toponimo hauen sorrera, nahiz eta antroponimoaren eta atzizkiaren jatorria latinean aurkitu.

Badirudi Mitxelenak *Beristain* eta *Begiristain* lotzen dituela:²⁶ “*begi* «ojo»: *Beguieder* (Salinas de Léniz, 1461). No parece que *Beguiriztain* (*Beguiristain*, *Beristain*, *Veriztain*) tenga nada que ver con *begi*”. Baina *Begiristain* izeneko baserriak Alegian, Ataunen, Lazkaon eta Mutiloan dauden bitartean, *Beristain* izenekoak Azpeitian baino ez daude. Ez dirudi *Beristain* denik *Begiristain*-en laburpena eta orduan, bestelako etimologia izango luke.

Lekuko kronologia kontuan hartua, *Begiristain* > *Beristain* aldaketa 1390 baino lehenago gertatu beharko zen Azpeitiko toponimoarentzat, baina aldaketak ez zuen eraginik izango gure egunera arte heldutako beste lau *Begiristain* itxurako toponimoetan. Horrek ez du ezinezko bihurtzen *Begiristain* > *Beristain* bilakaera, baina zailtzen du, eta aipatutako arrazoiengatik uste izatekoa da *Beristain* eta *Begiristain*, antzekotasun formala izan arren, lehena ez dela *Begiristain*-en aldaera.

5. *Betalain*

Arabako Uribarri Arratzuko leku izena. Lekuko zaharririk ez, eta Lopez de Gereñuren zerrendatik atera da,²⁷ datarik gabe, agian berak hartuko zuelako, ahoz, edo Eleizalderen bildumatik jasoko zuen.²⁸ Gero, *Cuadernos de toponimia alavesa* bildumako 5. zenbakian, Gasteizko udalerriko toponimiari eskainitakoan ere aurkitzen da.²⁹

Lekuko zaharririk ez biltzeak etimologi-bidea oztopa dezake, batez ere aldaketa nabarmena izan denean. *Betalain* leku izenak, aldiz, ez du erakusten egitura korapilatsua mendeetan ez irauteko, ezta herri etimologiaren aztarrenik ere. Hori dela eta, etimologia proposatuko da hurrengo lerroetan.

Lehen aldiz begiratura, bukaera ezagunarekin topo egiten dugu, *-ain* atzizkiarekin hain zuzen. Nafarroan nagusiki agertzen bada ere, Gipuzkoan eta Araban lekuko ugari utzi ditu, eta haien artean, *Betalain*. Behin toponimoa sailkatu ondoren, antroponimoa aurkitzea geratzen da, atzizki horrekin gertatu ohi bezala ‘PI + *-ain*’ egitura duelako, normalean.

Eta antzekotasunagatik aukera gehien dituen da *Betelu*. Antroponimoa izateaz gain, toponimian behin baino gehiagotan agertzen da; adibidez, Nafarroako *Betelu* herria dago Araizko haranean, eta *Orotz-Betelu*, Artzibarren. Bizkaian, bestalde, *Beteluri* izeneko bi leku daude, Barakaldon eta Orozkon. Azken hauen etimologia, Irigoienek azaldu bezala,³⁰ ‘*Betelu* + *huri*’ da, eta testu berean pertsona izenaren lekuko zuzena ematen digu: “*Betelus monacus*” XI. mende ingurukoa, Santillana del Mar herriko agiri batean. *Betelu* antroponimoaren lekuko zuzenak oso gutxi dira, Irigoienek

²⁶ *Apellidos vascos* § 143.

²⁷ *Toponimia alavesa*, «BETALAIN, término de Ullibarri Arrazua», 117. or.

²⁸ Eleizalde: «*Betalain*, heredad de Ullibarri-Arrazua (Gasteiz, Alaba)».

²⁹ González Salazar, *Cuadernos de toponimia 5. Toponimia menor de Vitoria-Gasteiz*, 73. or.

³⁰ Irigoien, «Las lenguas de los vizcaínos: Antroponimia y toponimia medievales», 419. or.

bakarra erakusten du, baina lekuko eratorriek erakusten dute izena bazela, eta horrela *Betalain* bihurtzen da beste lekuko bat, *Betelu* antroponimoa izan zela baieztatzeko. *Beteluren* oinarria *Uetus* ‘zahar’ latina izan zitekeen, jatorri bereko *-ellum* atzizki txikigarria erantsia. Beraz, *Betelu* + *-ain* > **Betelain* > *Betalain* bilakaera proposatzen dugu, aldaketa bakarra izango zen bokal asimilazioa, *e-a* > *a-a*.

6. *Bitazabal*

Leku izen hau 1396. urtean jasotzen da, Iratxeko agirietako batean.³¹ Toponimo hori Leartza herrixkan zegoen, egun Etaioko udalerriko zati bihurtua dela. Ez da, aztertutako testuetan, leku izen honen agerpen gehiago aurkitu. Leku izena bi elementuz osaturik dago, azkena *zabal* da, izena edo adjektiboa izan daitekeena, eta kasu honetan izena dela ematen du, ‘eremu laua, zabala’ adierarekin. Adiera honen adibideak erraz aurkitzen dira Nafarroako toponimia nagusian, hauexek baitira *zabal* hasiera duten herri izenak: *Zabal*, *Zabalegi*, *Zabaltza Etxauribar*, *Zabaltza Ibargoiti*, *Zabaltza Urraulgoiti* eta *Zabaltzeta*.

Lehenengo elementuari dagokionez, lan honetako besteetan bezala, antroponimoa dago, *Bita* zaharra. Erdi Aroaren bukaeraraino ez omen zen heldu, eta Nafarroako antroponimian bildutako lekukoak XI-XIV. mende artekoak dira: *Bita Johannes*, [c.1140], 219; *Vite Ederra*, [c.1167], 307; *Bita Ederra*, [c.1167], 308; *Bita Erro de Gaçolaz*, 1180, 361; *Bita Enneco suo filio, diacono*, 1183, 369.³² Irigoienek *Pertsona-izenak euskaraz* liburuako lekuko hurbilagoak:³³ “*Garcia de dona Vita*, (1330, PN-XIV, F.Est., 296 orr.), *Artaxona-n*; *Martin Uita*, (1350, PN-XIV, L.Mon.Est., 323 orr.), *Lerin-en*”. Beraz, *Bitazabal* toponimo hila XIV. mende hondarrean izango zen *Bita* izeneko baten leku, eremu zabala.

7. *Gaitoka*

Bizkaiko Foru herriko auzoa, Bizkaiko fogerazioetan³⁴ behin bakarrik agertzen zaigu, *Gaitoca Echebarria* bezala 1796an. Izen elkartua agertu bazen ere, interes handiena lehenengo zatian dago, *Gaitoka*-n, eta hau lotzekoa da *Gatikarekin*, Bizkaiko herria denarekin. Irigoienek *Gatika* herri izenaren etimologia ematen du Donemiliagako lekuko batean oinarrituta:³⁵

33. In *Catoica* del n.º 203 de San Millán, véase § 9, se corresponde con el actual *Gatica*. Se trata seguramente, en lo que se refiere al origen, del nombre de persona latino *Cato*, *-onis*, que a partir de *Catoni*, caso oblicuo de vocalismo *-i(us)*, recibiría el sufijo *-ca*, considerado bajo otro punto de vista como *-ica*, y así **Catonica* perdería ulteriores entre hablantes vascos la *-n*- intervocálica, y, naturalmente éstos adaptarían la consonante inicial a *g*- y reducirían las vocales en hiato, de donde *Gatica*.

³¹ Iratxeko agiria: «...estos heredamientos de yuso escritos que son en la villa de *Larça* e en sus terminos... Item otra pieça en *Vitaçaua*...», 1396, 544.

³² Lekuko hauek Iruñeko katedraleko agiri bildumakoak dira.

³³ Irigoienek *Pertsona-izenak euskaraz nola eman*, 263. or.

³⁴ Irigoien & Olasolo: «*Gaitoca Echebarria* [N, TO] *Gaitoca Echeuarria* (la casa de), Forua, 1796».

³⁵ Irigoien «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», 400. or.

Lehenengo lekuko hori 1070ekoa da. Eta hurrengo urteetan, Erdi Aroan, beti *Gatica* agertzen da egun *Gatika* dena. Hori dela eta, oso interesgarria da Foruko etxe horren izena, *Catoica* forma zaharra zertxobait aldatuta erakusten digulako. *Catoica*-tik *Gaitoka*-ra hasierako herskariaren ahostuntzea dago, eta metatesia, diptongoaren leku aldatzea, bigarren silabatik lehenengora. *Catoica* > *Gatika* bilakaeran diptongoa ez zen mugitu, desagertu baizik. Beraz, badirudi Foruko *Gaitoka* eta *Gatika* jatorri bereko leku izenak direla, eta zalantzan geratzen da jakitea Donemiliagako lekukoa, *Catoica*, bietako zeini egiten zion erreferentzia.

Garcia Caminok, bere tesian, *Catoica* zaharraren kokapenez ari denean,³⁶ Irigoienen iritzia eta beste zenbaitena aipatzen ditu; Labairu, Llorente eta Irigoienen ustez *Catoica* zaharra *Gatika* zen, baina Balpardaren arabera, Nabarniz herriko *Gabika* auzoari zegokion. Garcia Caminok Balpardaren iritziaren alde egiten du, Donemiliagako testuan aipatzen diren jabegoak Urdaibai ingurukoak omen direlako. Esan gabe doa, *Gabika* leku izenak arazo larriak dituela *Catoica*-tik eratorzeko, eta *Catoica* > *Gaitoka* bilakaera askoz onargarriagoa dela. Hori guztia bateratuz, *Gatika* Urdaibaitik urrun dagoela, eta *Gabika* oso zaila dela *Catoica*-tik eratorzeko, Foruko leku izenak aukera gehien ditu *Catoica* zaharraren ondorengo zuzentzat hartzeko, bilakaera fonetikoak posible delako, nahiz eta erabat ezohikoa den eta Forua Urdaibairen ondo ondoan dagoelako.

Hori guztia baturik, *Cato* jatorri latineko antroponimoak bi leku izen sortuko zituen Bizkaian, bata *Gatika*, eta bestea *Gaitoka*. Eta 1070. urteko lekukoa, antza, egungo Foruko *Gaitoka* leku izenari dagokio.

8. *Gerenzain*

Nafarroako Orotz-Beteluko leku izena. NTO (Nafarroako Toponimia Ofiziala) web-gunean hartutako informazioaren arabera ez dago lekuko oso aspaldikorik, zaharrenak 1892 urtekoak direlako.³⁷ Bi aldaera agertzen zaizkigu, *Gerenzain* eta *Gerenzaiain*, azken honena lekuko bakarra dago, 1914koa. Beharbada, beste zenbait toponimoren *-iain* bukaerak kutsaturik.

Lekukoak: 1892 *Gerenzain*, 1892 *Gezenzain* (azken honek transkribapen akatsa izan behar du, behin agertzen da, kontu hartu beharrekoa da *r* / *z* nahastea ohikoa dela, hizkien forma antzekoa delako), 1914 *Guerenzain* eta *Guerenciain*, 1971 *Guerenzain*. Eta 1993ko ahozko lekukoak: *Genzain*, *Geenzain* eta *Gerenzain*.

Nafarroan bada beste leku izen bat *Gerenzain*-ekin lotzeko, *Gerendiain*, hiru herriren izena dena eta Erdi Aroko lekuko ugari dituena. Herri honetako Erdi Aroko lekukoaren artean *Derendiain* aldaera maiz ageri da, eta azken hau da etimologiatik hurbilen dagoena. Mitxelena bere lehenengo liburuan *Drendain*, *Derendiain* aldarrak kontuan hartuta,³⁸ etimologia osatzeko proposatu zuen antroponimo latin bat, *Terentius*. *Gerendiain*-en kasuan, *-ntia-* taldea *-ndia-* bihurtu zen, sudurkari ondoko horzkaria ahostundu zenean. Baina *Gerenzain*-en *-ntia-* > *-nza-* asibilazioa gertatu

³⁶ Iñaki Garcia Camino (2002), 419. orrialdean.

³⁷ Internet-eko helbidea (9-12-14): <http://toponimianavarra.tracasa.es/listaTopo.aspx?lang=eus&pag=0&nRes=20&Muni=&Patr=gerenzain>

³⁸ *Apellidos vascos*, 18. *-ain* sarreran.

zen. Beraz, bi leku izen ditugu Nafarroan, jatorri bera dute baina bilakaera diferente-koak, geratzen da ikertzeko diferentzia honen zergatikoa, beharbada sorrera datarekin lotura du.

9. *Gomistio / Gomistiano*

Arrasateko toponimoa da eta bi aldaera ditu, hizkuntzaren arabera: *Gomistio* euskaraz, eta *Gomistiano* gaztelaniaz. Erdi Aroko lekukoetan beti agertzen zaigu gaztelaniazko aldaera, aldaketa txiki batzuekin; euskarazkoan, aldiz, ahozko erabilera izan da bere transmisio bidea eta idatzizko lehenengo lekukoa, *Gomistio*, XIX. mende hasierakoa da, 1807koa hain zuzen.³⁹ Gerora, maizago ageri zaigu paperetan: 1812 *Gomes-tio*, 1857 *Gomistio*, eta XX. mendean *Gomestio*, *Gomez-tio*. Eta bada leku izen honen eratorri bat, *Gomixtio bide*, XIX. mende bukaerakoa.

Toponimo honek, beste askok bezala, *-iano* > *-io* bilakaera erakusten du.⁴⁰ Horrela, *Gomiztiano* > *Gomiztio* bilakaera izan zen euskaraz, baina gaztelaniaz forma zaharrari eutsiko zioten.

Leku izenaren osaren antroponimo bat ere bada, **Gomizti* eitean berreraikia. Ez da inon horrelako pertsona izena duen inor agertu, ez, behintzat, orain arte. Hala ere, berreraiki daiteke kontuan hartuta *Gomiztio* toponimoa, jakinez gero *Gomiz* antroponimoa ezaguna dela Erdi Aroko antroponimian,⁴¹ bere patronimikoa, gutxitan ageri bada ere, ezaguna da: *Aurubita Gomiciz de Exauarri*, XII. m. h., Iratxe, 78; *Fortun Gomiciz*, 1106, Iratxe, 87 eta *Garcia Gomiciz*, 1099-1122, Iratxe, 109. Antroponimo berreraiketean *-ti* atzizkiaren lekukoak ere badaude, nahiz eta oso gutxi izan. Ezagunena *Jaunti* (*Jaun* + *-ti*) da, lan honetako *Janduri* leku izeneko oinarria delarik. Atzizkiaren adibide gehiago dira *Belati* (*Bela* + *-ti*), *Harriti* ((*H*)*arri* + *-ti*).⁴²

Atzizki hipokoristiko honek ez zuen beste askok bezala hedapen handirik lortu, baina adibideak ikusirik, ez da inolako arazorik *Gomiz* + *-ti* > **Gomizti* antroponimoa sortzeko. Lekuko zuzenik ez egoteak, beharbada, erakusten digu antroponimo berreraiki honen zahartasuna, baita ere *-ano* atzizkiari loturik leku izena sortzea.

Leku izen honek aldaerak erakusten digu, batez ere txistukarian, eta bigarren silabako bokalean ere. Kontuan hartuta oinarrian zegoen izena *Gomi(t)z* zela, gerta liteke Arrasate mendebaleko euskarakoa izanda **Gomitx* aldaera izatea, edo leku izena sortu zenean *Gomi(t)z* + *-ti* > **Gomizti* + *-ano* > *Gomiztiano* > *Gomixtiano*, *iz* > *-ix*- palata-

³⁹ Lekukoak J. L. Ormaetxearen *Arrasateko toponimia* liburutik hartuak dira, 384. or.

⁴⁰ Mitxelena *Apellidos vascos*³ § 47 *-ana*, *-ano*: «En algún caso *-o*, o mejor dicho *-io*, es var. de *-iano*: así en *Durandio* junto a *Durandiano* y *Ceberio* (doc. *Ceberiano*, actual *Ceberio*, Vizc., sin duda de *Severianum*). La caída de *n* intervocálica es normal en las formas populares (cf. Iturriza, 326: «feligresía de *Lamindano*, bulgo *Laminao*») y en alguna ocasión ha prevalecido en las oficiales. Detrás de *i*, vocal o consonante, *-ao* se reducía a *-o* (v. 471): top. *Zipirio*, ermita de S. Cipriano en Tolosa».

⁴¹ Horrela Irigoienek *Pertsona-izenak euskaraz nola eman* liburuko *Gomiz* sarrera: «3.183. *Gomiz*: *Gomiz* (1366, *PN-XIV*, *F.Est.*, 640 orr.), *Samaynigo-n*; *Gomiz d'Eztuniga* (1366, *PN-XIV*, *F.Est.*, 607 orr.), *Esteilla-n*; *fijas de Gomiz*, (1366, *PN-XIV*, *F.Est.*, 622 on.), *Peralta-n*.

XII eta XIII mendeetarako *GOMIZ* / *GOMEZ*: *Gomiz Garçez* (1197, *El gran Pr. Nav.*, dok. 91); *in Penalen Gomiz Garceiz*, (1211, *El gran Pr. Nav.*, dok. 143). *don Gomez de Cebero* (1131, *El gran Pr. Nav.*, dok. 10)».

⁴² Atzizki honen zenbait adibide, Irigoienek *De Re Philologica Linguae Uasconicae V* liburutik hartuak, 6-7. or.

lizazioa gertatzea, cf. *naiz* > *nax*, eta gerora despalatalizazioa eta horzkariaren aurrean neutralizazioa izatea *Gomixtiano* > *Gomiztiano* / *Gomistiano* (*naiz* > *nax* > *nas*). Bokalekoa azaltzeko, *Gomez* erdal deitura ezagunak eragina izan zezakeen *Gomez-* agertzen hasteko. Arrasateko toponimia biltzen duen egungo ahoskerak bi bokalak erakusten ditu: *Gomestio*, *Gomistio*.⁴³

10. *Ikindi*

Ikindi, Aletxako nekazaritza eremua da, Arraia-Maestu udalerrian, Araban. Lekuko zaharrena 1718koa da, Lopez de Gereñuk bildua.⁴⁴ Horrekin batera, egun omen duen aldaera eman zuen, *Igindi*.⁴⁵ Baina Gonzalez Salazarren Arabako bilketan, *Iquindi* ematen du,⁴⁶ bokal arteko ahostuna izan gabe, eta Eleizalde berdin egun zuen hamarkada batzuk lehenago.⁴⁷

Ikindi formaren alde badaude beste lekuko batzuk, Lopez de Gereñuk hainbat toponimo eratorri eman zituen, eta guztiek herskari ahoskabea erakusten dute, XVIII. mendeko lekuko zaharrek bezala: *Ikindibasterra*, *Ikindizabal* eta honen aldaera artikuluduna, *Ikindizabala*.⁴⁸ Hori guztia kontuan harturik, toponimoaren aldaera zaharra, Gonzalez Salazarren egungo lekukotasuna, eta izen eratorriak; leku izen horretan *Ikindi* aldaera zuzena dela adierazi daiteke.

Toponimoaren forma finkatu ondoren, egin beharreko analisi etimologikoari helitzeko garaia da. Agerikoa da ohiko atzizkirik ez dela, lan honetako leku izen gehienetan ez bezala. Are gehiago, susmoa da antroponimoa bakarrik dela, atzizkirik edo bestelako elementu gehigarririk gabe.

Forma hutsa kontuan hartu eta *-i* bukaera dugu, Mitxelena behin baino gehiagotan izan zuen antroponimo batzuen bukaera hori aipagai, latineko genitibotik euskarara igaroak.⁴⁹ Bi lanetan *Ikindi*-rean dagoen antroponimoa aipatzen du, gure

⁴³ Arrasateko toponimia liburutik hartuak dira, 384. or.

⁴⁴ Lopez de Gereñu, *Toponimia alavesa*, 252. or.: «IQUINDI, 1718, campo y labrantío de Maestu».

⁴⁵ Lopez de Gereñu, *Toponimia alavesa*, 244. or.: «IGUINDI, labrantío de Alecha».

⁴⁶ Gonzalez Salazar, *Cuadernos de toponimia 2. Toponimia de la montaña alavesa*, 23. or.

⁴⁷ Eleizalde: «Ikindi, campo de Maestu (Alaba)».

⁴⁸ Lopez de Gereñu, *Toponimia alavesa*, 252. or.: «IQUINDIBASTERA, 1763, labrantío de Alecha; IQUINDIZABAL, 1753, labrantío de Maestu; eta IQUINDIZABALA, 1718, labrantío de Alecha-Leorza».

⁴⁹ Bi lanetan gutxienez egiten du, garai beretsukoak, lehena: «Nombres vascos de persona», 593-4. or.: «Un rasgo que merece señalarse en los nombres pertenecientes al estrato más antiguo es que, aparentemente, proceden del genitivo latino. Aun cuando se consideren dudosos casos como *Bikenti*, *Laurenti* o *Meteri* suponiendo que tras *i* pudo haberse perdido una final vocálica, *Bet(i)ri* (*Pet(i)ri*) es un ejemplo seguro. Este debe ponerse en relación con el hecho, señalado por J. Bastardas Parera, *Particularidades sintácticas del latín medieval* 31, n., de que aparezcan nombres en genitivo, fuera de la toponimia, en documentos medievales españoles».

Eta bigarrenen aipu luzeagoa du, «El genitivo en la onomástica medieval» 601-602. or.: «En documentos referentes a Álava, Rioja y por lo menos a una parte de Castilla la Vieja, sorprende inmediatamente la extraordinaria cantidad de nombres, de procedencia no siempre clara, que acaban en *-i*: *Dolquiti*, *Gendulli* (lat. *Centullus*, nav. *Guendule*, patr. *Gendul(e)iz*, top. *Guendulain*, en algunos documentos *Guentulain*), *Gideri*, *Jonti*, *Meteri* (*Mederi*), *Nequeti* (*Niqueti*), etc. No hay que olvidar tampoco que *Orti* (patr. *Ortiz*), cuyo posible origen vasco ha sido señalado repetidamente por M. Alvar, puede explicarse con toda facilidad, en zona de habla vasca, a partir de *Fortuni* (patr. *Fortuniz*), frecuentemente atestado en textos medievales. Aun descontando lo que en tales nombres sea debido

iritzian *Bikendi* dena. *Binkenti* antroponimo zaharra, latineko *Vincentius*-etik, euskarara egokitzean aldaketa batzuk jasan zituen, batetik sudurkari disimilazioa gertatu zen, lehenengo silabakoa galduz, eta bestetik, sudurkari ondoko herskaria ahostundu zen.⁵⁰ Horrela *Bikendi* formara heldu zen, *Mikeldi* eta beste leku izen batzuen sortzailea.

Geratzen da *Bikendi* > *Ikindi* bilakaera azaltzea. Lehenik, bokal asimilazioa dugu, beraz, tarteko *e* bokala igo zen: *i-e-i* > *i-i-i*. Eta azkenik, hasierako herskaria galdu, lan honetako beste toponimo baterako, *Uterga*, proposatu den bezala.

B- ezpainkaria galtzea ez da ohikoa (salbuespena *bo-* litzateke) baina toponimiari behako bat eginez *Ellakuria* eta *Ellakuriaga* bezalako leku izenak daude, Mitxelena lotu zituen izen hauek eta gaztelaniazko *bellaco*, *Bela*-ren hipokoristikoa zelakoan.⁵¹ Beste adibide bat, Mitxelena azaldua, Nafarroako *Arellano* herri izena, *Valerius* izen latinarean bitartez etimologizatu, **Barellano* bat tarteko.⁵²

Nahiz eta latineko izenak bi sudurkari izan *Vi-n-ce-n-tius*, lekuko askotan lehenengo galdu zen, euskaraz zein erdaraz, cf. *Bikendi* eta *Vicente*, gaztelaniazko aldaera nagusia.

Bokal asimilazioa azaltzeko, batetik kontuan hartu behar da /i/ eta /e/ bokalen arteko desberdintasuna txikia dela; eta bestetik, izen bera, antzinako antroponimo bat, aspaldian galdu zela; beraz, *Ikindi* bezalako toponimo batek itxura iluna duenean errazagoa da aldaketan menpe geratzea.

Ez da ohikoa antroponimoa soilik toponimo bihurtzea, beste ezer hartu gabe, baina adibideak badaude, adibidez, *Betalain* azaltzeko Nafarroako Araizko haraneko *Betelu* herria aipatu da, eta *Orotz-Betelu*, Artzibarren.

11. *Janduri*

Menagaraiko baserria, Arabako Aiara eskualdekoa. Lekuko zaharrena XIX. mende Erdikoa da, Madozen lan nagusian, Menagarai herrixkari emaniko sarreran, baserrien artean *Janduri* agertzen da.⁵³ Joan den mendean, Gereñuren *Toponimia alavesa* lan erraldoian berdin agertzen da,⁵⁴ datu gehigarririk gabe. Eskuaratean dauden datuak ez dira antzintasun handikoak, baina hala ere, informazio etimologikoa emateko balio dute, toponimoak aldaketa handirik jaso ez duelakoan.

a simple casualidad, a la presencia de vocativos y a los efectos de la posición proclítica en nombres en *-ius*, siempre quedará lo suficiente para fundamentar la sospecha de que en más de un caso se trata sencillamente de restos del genitivo.

En un documento del siglo X relativo a Álava, sobre el cual ya llamó la atención J. Caro Baroja, entre los nombres de algunos habitantes de *Lekete* (es decir, *Lehete*, mod. *Lete*), aparecen, junto a *Jonti Semproni*, etc., *Aprez Lequentize*, *Tellu Vinquentize*, *Veila Laquentize* y *Laquidini Vectre*. *Vinquentize* es evidentemente el patronímico correspondiente a *Vinquenti*, que se documenta en Oña también en el siglo X, y se ha conservado en el vasco *Binkenti* (en toponimia **Bikendi* > *Mikeldi*).

⁵⁰ Salbuespena sortaldeko euskarara mugatu zen; han, Oihenarten arabera, *Bikenti* formari eutsi zioten, «*doné Vikenti*, qui veut dire Saint Vincent», Mitxelena «Nombres vascos de persona», *Bikendi*-ri emaniko sarreran aipatua.

⁵¹ Mitxelena 1989, s.v. *bele*, *bela* «cuervo».

⁵² Mitxelena 1988 [1972], 136. or.

⁵³ Madoz, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico. Álava*, s.v. *Menagaray*, 154. or.

⁵⁴ Lopez de Gereñu, *Toponimia alavesa*, 267. or.: «*JANDURI*, caserío de Menagaray».

Leku izena analizatzerakoan, argi dago bi elementuz osaturik dagoela, agerikoa baita bigarrena (*h*)uri dela, *hiri* izenaren sartaldeko aldaera, eta azken honetan ez bezala, maiz aurkitzen da ‘PI + (*h*)uri’ egitura, toponimo batzuk adibide: *Aberasturi*, *Enekuri*, *Obekuri*...

Geratzen da azaltzeko lehenengo zatia, antroponimoa izan ohi dena. Egokienak bi izan daitezke, *Jaun* antroponimoaren eratorriak biak: *Jaunti* eta **Jaunto*, *-ti* eta *-to* atzizki hipokoristikoez osaturik. Bietatik, lehenengoak baditu lekuko zuzenak, baita *Jaunti* oinarri hartuta eratutako leku izenak ere. Antroponimoaren agerpen zaharrena, beharbada, *Iauncti testis* 800 CSM 2 da. Normalean, dena den, *Jonti* aldaera maizago aurkitzen da, horrela Donemiliagako kartularioan *terra de Ionti*, 948?, 51; *Ionti Senproni*, 952, 64; *Ionti abba*, 971, 88, eta *Ionti presbiter*, 986, 99, guztiak 1000. urtea baino lehenagokoak. Toponimoen artean, *Janditegi* Bizkaiko Iurretako etxea,⁵⁵ eta Arabako *Jandiola*, Okondoko auzoa.⁵⁶ Azken honetatik kilometro gutxira dago *Janduri*.

Beste aukera bat **Jaunto* litzateke, baina lekuko zuzenik ez izateaz gain, ordezkari toponimiko ziur bakarrak nafarrak dira, bata Longida herriko *Xandoain* leku izena da, eta bestea Orotz-Beteluko *Fandoain*, biak **Jaundoain* jatorrikoak izan daitezkeenak.⁵⁷

Beharbada *Janduri*-ren oinarrian **Jaunto* dago, baina *Jaunti* izenak lekuko askoz gehiago ditu, zuzenak zein zeharrekoak; gainera, Bizkaiko eta Arabako aipatutako leku izenak gehitu beharrekoak dira, Okondoko *Jandiola* aski hurbil dela. Bi antroponimoen lekukoen pisua eta leku izenen kokapena kontuan harturik, *Janduri* toponimoaren oinarrian *Jaunti* antroponimoa izateak du aukera gehien.

Leku izenak aldaketa zenbait jasoko zituen, *Jandiola*-ri bezala, diptongoaren desagerpena, sudurkari ondoko herskaria ahostuntzea, eta azkenik *-iu-* bokal el-karketa soiltzeta. Aipatu fenomeno fonetikoek gain, badago beste bat, *-nt-* > *-nd-* bilakaera. Aldaketa hau gertatuko zen x. eta xix. mendeen artekoan; hau da, antroponimoa galdu zenetik toponimoaren lekukoak lehenik agertu ziren arte. Egia da zenbaitetan *-nt-* alderdi horretan gorde izan dela, cf. *jente* ‘jende’, *tempora* ‘denbora’, baina *Jaunti*-ren eratorriak izan daitezkeen hauetan guztietan, herskaria ahostundu da.

12. *Labardain*

Gipuzkoako baserriak liburuaren arabera, *Labardain* izeneko baserriak Legorretan (*Labardain*) eta Bidanian (*Labardain* eta *Labardain Saletxe*) daude.⁵⁸ Isastiren ara-

⁵⁵ Irigoien, *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, 6. or., 19. oharra. Hor *Yandiola* leku izena aipatzen du, Gueñeskoa.

⁵⁶ Lopez de Gereñu, aip. lib., 266. or.: «JANDIOLA, caserío de Oquendo».

⁵⁷ *Fandoain*-en Internet-eko helbidea (9-12-14): <http://toponimianavarra.tracasa.es/listaTopo.aspx?lang=eus&pag=0&nRes=20&Muni=&Patr=fandoain>. *Xandoain*-en Internet-eko helbidea (9-12-14): <http://toponimianavarra.tracasa.es/listaTopo.aspx?lang=eus&pag=0&nRes=20&Muni=&Patr=xandoain>

⁵⁸ Legorretakoa 242. orrialdean, eta Bidaniakoak 355.ean.

bera, Bidanian *Labardain* izeneko etxea zegoen.⁵⁹ Isastiren lekukoa baino mende batzuk lehenago, 1384. urtean, *Enego de Nabardayn*, Ataungo Bedamako auzokoa aipatzen da.⁶⁰

Labardain eta *Nabardain* izenen artean harremana dagoela uste izatekoa da, eta *n-* > *l-* bilakaera gertatu dela,⁶¹ kronologia kontuan harturik. Izan ere, *Labardain* ‘PI + *-ain*’ egitura duela kontuz hartuz gero, pertsona izena **Labard-* izan beharko zen, baina *Nabardain* bada *Labardainen* aurrekoa, orduan izena **Nabard-* izan zitekeen. Eta bada eite horretatik hurbil dagoen antroponimo bat, Erdi Aroan lekuko batzuk biltzen dituen: *Nabar* gizonezko izena, eta bere eratorrien artean *Nabarro*, *Nabarra* (emakumezko izena) eta *Nabarret* daude.⁶² Baina azaltzeko geratzen da tarteko elementua (*-d-*), eta horretarako atzizki hipokoristikoetan bilatzea besterik ez dago. Irigoienek atzizki hipokoristikoaren gaineko lan luze batean *-do* atzizkia aipagai izan zuen, bere agerpena *-r* ondorengoa izaten zela zehaztuz,⁶³ adibidez: “*Bizkardo* (*Bizcardo Arteché* (la casa de labor de) [a.1857] NclGuipúzcoa 95 [Ibarra]), *Ezkerdo* (García *Ezquerdo* a.1108 CDValbanera (13) 190, vasc. *ezkerdo* ‘zurdo’), *Zabardo* (Toda Maloa *Çauarrdo*, Johan *Çauardo* a.1330 Pob 292, García *Çauardo*, la nuera de García *Çauardo* a.1330 PoblNavarra 296, frente a vasc. *zabar* ‘remolón, flojo y tardío para el trabajo, corrompido, depravado’)”.

Izen eta adjektiboak oinarri hartuta, *-do* atzizkiarekin adjektiboak sortzen dira, eta batzuk antroponimoak izatera igarotzen dira, Irigoienek aipatu dituenak bezala. Beraz, *nabar* hitzetik **nabardo* adjektiboa sortu zen, eta antroponimo bihurtuz, **Nabardo*; ondoren *-ain* atzizkia gehitu zitzaion leku bat izendatzeko, eta *Nabardain* sortu, eta azkenik *n-* > *l-* bilakaera jasan eta *Labardain* jaio zen, egun arte.

Esan gabe doa, **Nabardo* izenaren lekuko zuzenik ez dagoela, *Labardain* leku izena ez bada, baina honen sorreraren urrats guztiak azalduki daude, eta urrats guztiek oinarri sendoa dute. Bestalde, Euskal Herrian antroponimoaren lekuko zuzenik ez izatea ohikoa izaten da, are gehiago toponimoaren oinarria euskal egiturako antroponimoa bada, cf. *Setoain*.

⁵⁹ Isasti, *Compendio historial de Guipúzcoa*, 109. or.

⁶⁰ «*Enego de Nabardayn, vezino de la collaçion de Vedama*», 1384, f36, 29.

⁶¹ Mitxelena *FHV*, 324-5: «En inicial *l* permuta en algunas palabras con *n* (y cero en una ocasión): A.-nav. b.-nav. guip. lab. vzc. *la(h)ar* ‘zarza’, a.-nav. b.-nav. guip. lab. *lar* ‘cambrón, abrojo’: sul. vzc. Oñate *na(h)ar*, ronc. sal. vzc. *nar*, ronc. *ñar*: vzc. Cigoitia *ar*, mer. *agar*. Com. *larru* ‘cuero’: mer. vzc. *narru*. A.-nav. guip. vzc. *lapur* ‘ladrón’: a. -nav. Baztán *napur* ‘ganado que invade los cercados’ (ronc.) ‘goloso’, b.-nav. ronc. *ñapur*, sul. *ñáphür* ‘attiré par la friandise’; el guip. ant. conocía *napur* ‘ladrón’ (O. de Arin). Com. *neurri* ‘medida’: a.-nav. *leurri*. A.-nav. guip. *lasai* ‘ancho, cómodo’: b. -nav. lab. vzc. *nasai* ‘flojo, holgado’ (sul. *nasái* id.), (sal.) ‘cosa o persona que promete crecer mucho’, ronc. *nasái* ‘camisa de mujer’. Los ejemplos citados, salvo el último, tienen en común la presencia de *r* fuerte en la misma palabra». Toponimian, Mitxelenak berak, bere *Apellidos vascos* liburuan (s.v. *-ain*), Nafarroako *Lepuzain* herria aipatzen du, jatorria *Nepoti* antroponimo latina litzatekeena.

⁶² Iratxekeo Erdi Aroko agirien artekoak: *Nabar*: *Nauar de Arinzano*, 1143, 144; *Nauar*, 1193, 215. *Nabarro*: *Nauarro Faber*, 1210, 252. *Nabarra*: *dona Nauarra*, 1198, 223. *Nabarret*: *Navarret fiús de Geruas de Falesa*, 1193, 215; *Nauarret de Etaio*, 1211, 256.

⁶³ Irigoien «Formación de hipocorísticos...», in *De re philologica linguae uasconicae* V, 4-6. or.

13. *Landarrain*

Errezilgo baserri izena. Linazasororen *Caserios de Guipúzcoa* liburuan *Landarrain* bezala agertzen da,⁶⁴ eta bildutako datuen arabera, lehenbizikoz Isastiren liburuan dago, *Landerrain* aldaera duela.⁶⁵ Eta xx. mende hasieran, Eleizalderen bilduman *Landerrain* ageri da.⁶⁶

Bi izenetan dagoen diferentzia bakarra bokal batean dago, *-eR-* > *-aR-* bilakaera erakusten delarik. Ohikoa da mendebaleko euskararen baina besteetan ere ageri da bokala irekitzeko joera, dardarkari anitzaren aurrean.

Eta *-er* bukaerako forma da jatorrizkotik hurbilen dagoena; izan ere, itxura guztien arabera, *Lander* antroponimoa eta *-ain* atzizkiak osaturik dago. *Lander* pertsona izena izateaz gain, izen arrunta ere izana zen, Azkueren arabera 'pobre' adierarekin. Mitxelenak hitzaren xehetasun gehiago erantsi zuen,⁶⁷ *erromes*, *errumes* hitzaren balio semantiko antzekoak zituela adieraziz.

Inoiz gertatu da antroponimoren bat hiztegi arruntera igarotzea, hola gertatu zen *Vulpes vulpes* izen zientifikoa duen ugaztuna izendatzeko bi hitzekin: *azeri* < *Acenarius* eta *luki* < *Lucius*, biak antroponimo latinak. *Lander* / *lander* hitzekin baina, ez da oraingoz identifikatu forma bereko kanpoko antroponimorik, eta euskal onomastikan behin baino gehiagotan izan den bezala, *lander* -> *Lander* bilakaera izan delakoan gaude.

Lander Erdi Aroan izenaren eta izengoitiaren lekuan agertzen da, lehenik izengoitia izanik, gerora antroponimo izatera helduko zen: *Andere Landerra*, 1164, Iratxe, 173; *domna Landerra*, 1233, Iratxe, 350; gizezkoetan, *Landerra*, *filius Dominicu Artaxona*, (1156), Artaxoa, 99; *Eneco Landerra*, c.1157, Artaxoa, 110.

Landarrain toponimoak erakusten digu *Lander* antroponimoa Gipuzkoan ere ibili zela eta leku izen sortzailea izan zela, *-ain* saileko toponimoa sortaraziz.

14. *Lebario*

Abadiñoko leku izena. Lekuko zaharrenak xv. mende bukaerakoak dira: *la puente de Leuario* 282, 1478 f20 53; *el dicho logar e puente llamada Leuario* 283, 1478 f20 53; *logar e puente de Leuario* 287, 1478 f20 53.⁶⁸ *Lebario*-ren eratorriak

⁶⁴ Errezilgo *Landarrain goikoa* eta *Landarrain errota*, 303. or.

⁶⁵ Isasti, *Compendio historial de Guipúzcoa*, 110. or.

⁶⁶ Eleizalde: «*Landerrain*, caserío de Azpeitia (Gip.)», eta «*Landerrain-txiki*, *-errota* y *-goikoa*, caseríos de Errezil (Regil, Gip.)».

⁶⁷ Mitxelena, *Apellidos vascos*, 390. *-lander* sarreran.

⁶⁸ Bizkaiko fogerazioetan ere badaude xviii. mendeko lekukoak, s. v. *Lebario*:

Lebario [N, TO]

Lebario+ (la casa de) [Guerediaga (cofradia de)], Abadiano, a.1704, FogVizcayaMs.

Lebario+ (la caseria de) [Guerediaga (cofradia de)], Abadiano, a.1796, FogVizcayaMs.

Lebario+ (la ferreria de) [Guerediaga (cofradia de)], Abadiano, a.1796, FogVizcayaMs.

badaude Bizkaiko fogerazioetan: Berrizen *Lebarioeta*;⁶⁹ eta Iurretan eta Zornotzan, *Lebariotegi*.⁷⁰ Itxuraz, Abadiñoko *Lebario* izenetik beste biak sortuko ziren.

Lebario leku izena azaltzeko, *-io* bukaerako zatiak aztarrena eman dezake; beste toponimo askotan bezala, *-iano* > *-io* bilakaera susma dezakegu, izan zitekeen bilakaera iradokiz, **Lebariano* > *Lebario*. Horrela gertatu bada, bilatu behar dugu **Lebari-* formako antroponimoa. Izan ere, badago Erdi Aroaren hasieran maiz erabili izan den antroponimoa eta egokitzeko erraza, *Leioari* jatorri latinekoa (< *Legionarius*). Irigoien izan zen *Euskera* aldizkarian antroponimo hau era zabalean landu zuen lehena.⁷¹ Lekuko zuzenak emateaz gain, batez ere Donemiliagako agirietatik hartutakoak, antroponimo hori oinarri harturik sortutako hainbat toponimo ere aurkeztu zituen, tartean Nafarroako *Leire* ospetsua. Gero, urte batzuk geroago, Bizkaiko onomastikari emaniko lanean beste leku izen bat gehitu zuen,⁷² Bizkaiko *Legerio*, lehenengo aldiz Elorrioko 1053ko agiri ezagunean *Legeriano* itxuran agertzen dela, eta gerora *Legerio* bihurtua. Elorrioko toponimoak *Leioari* + *-ano* > *Legeriano* > *Legerio* eman zuen bezala, Abadiñokoak bidea apur bat diferentea egin eta *Leioari* + *-ano* > **Leoariano* > **Leuariano* > **Lebariano* > *Lebario*. *Leioari*-ren egiturak, batez ere hasierako bi silabetan, oso errazten du aldaketak gertatzea.⁷³

Bestaldetik, Elorrioko *Legerio* eta Abadiñoko *Lebario* oso hurbil daude, bi herrien artean 5 kilometroko aldea besterik ez baitago. Eta horri gaineratu behar zaio Abadiñon bertan agertu zela harri gaineko idazkun bat, IX-X. mende ingurukoa, eta testuan Irigoienek adierazi bezala *Leioari*-ren lekuko zuzen bat zegoela:⁷⁴ “+ *Ego Lehoari / et Maria*”, lehen zegoen *Lehdari* irakurketa zuzenduz.

Zergatik ez da **Lebariano*ren lekukorik? Ezaguna da toponimo askoren lekuko bikoitzak daudela, batetik erdal aldaera, eta bestetik euskarazkoa. Baina leku izena berandu agertzen bada gerta liteke euskal aldaera baino ez izatea, bestea aspalditik galdua baita. Hau, batez ere, eremu gutxiko toponimoekin gertatzen da. *Legerio*, adibidez, behin ageri zen *Legeriano* bezala, oso lekuko goiztiar batean, 1053an; baina gero ez zen berriro agertu, *Legerio* aldaerak erabat ordezkatu zuen. Itxuraz, antzekoa gertatu zen **Lebariano*rekin, baina honek ez zuen lortu agirietan goiz atertztea.

⁶⁹ Irigoien & Olasoloren lanetik *Lebarioeta*ren bi lekuko: «*Lebarioeta*+ (la casa de) [Eytua (cofradía de)], Berriz, 1704; eta *Levarioeta de Suso*+ (la casería de) [Andicona (cofradía de)], Berriz, 1745»; *Lebarueta*, lekuko bakarra: «*Lebarueta*+ (la casa de) [Sarría (cofradía de)], Berriz, 1704»; *Lebarieta*, bi lekuko: «*Lebarieta de Suso*+ (la casería de) [Andicona (cofradía de)], Berriz, 1796; *Lebarieta de Yuso*+ (la casería de) [Sarría (cofradía de)], Berriz, 1796) eta *Lebayeta*, lekuko bakarra (*Lebaietta*+ (la casería de) [Murgoitio (cofradía de)], Berriz, 1796».

⁷⁰ *Lebariotegi*, Iurretako lekukoak: «*Lebariotegi*+ (la casa de) [Orosqueta (cofradía de)], Yurreta, 1704, eta *Levariotegi*+ (la casería de) [Orosqueta (cofradía de)], Yurreta, 1745»; eta Zornotzan *Lebarreotegi*: «*Leuareotegi*+ (la cassa de) [Bernagoitia (feligresía de)], Amorebieta, 1796», *Lebariotegi*-ren kidea.

⁷¹ A. Irigoien «Algunas consideraciones sobre onomástica personal vasca», *Euskera*, 1977.

⁷² Irigoien, «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», 397. or.

⁷³ Hori guztia erraz antzematen da *Leioari*-k sortutako aldaerak ikusirik: Leireko agirietako bazuk dira, *Leioar Ennecones in Sanchuessa*, 1064, 74; *Liguar Enechones*, 1080, 109; *Liar Enecones*, 1101, 190.

⁷⁴ Irigoien, «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», 396. or.

15. *Likiñaga*

Arabako Berriako leku izena da, Lopez de Gereñuren bilketa lanean horrelako formarekin ageri da 1774. urterako,⁷⁵ eta lerro batzuk gorago *Likinaga* bildu zuen Berriako leku izena zelakoan.⁷⁶ Badirudi leku izen bera dela, egungo forma palatalizazio gabe ageri bada ere, agian idazketa akatsa delako.⁷⁷

Bi elementuz osaturik dago, atzizkia *-aga* oparoa da, lekua izendatzeko oso maiztasun handikoa euskal toponimian. Eta lehenengo elementua antroponimo bat da, jatorri latinoko *Licinius*. Pertsona izen hau ez da ezezaguna Arabako toponimoetan; Lopez de Gereñuren datuetan oinarrituta, leku izen bat baino gehiago erraz aurkitzen dira. Aramaioko baserri baten izena *Liquiñano* zen 1710ean.⁷⁸ Baina lekuko gehiago daude:⁷⁹ Betolatzan, Arratzu-Ubarrundiako auzoan, 1519an *Liquiñao* izeneko sorroa zegoen, 1543an *Liquiano*, 1628an *Liquiao*, 1826an *Liquinao* eta hurrengo urteetan *-a* artikulua gehituta ageri da:⁸⁰ *Liquiñaoa* (1830) eta *Liquinaoa* (1745). Azkenik, bi eratorri ere badaude: *Liquinaoarratea* (1745) eta *Liquiñadarrate* (1793), azken hau idazketa akatsa dela ematen du, *-o-* idatzi ordez *-d-* forma antzekoa jarriko zen.⁸¹ Forma diferenteak gorabehera, *Likiñao* forma jatorrizkotzat har daiteke, eta garai hurbilagoetan *-a* erantsiko zitzaion.⁸²

Licinius antroponimoa bilakaera erromantzea duten Arabako bi lekutan ageri da,⁸³ bata *Leziñana*, Lantarongo auzoa, eta bestea Erriberagoitiko *Leziñana Oka* auzoa. Baina *Likiñaga* eta *Likiñao* toponimoetan belareak ez zuen aldaketarik jasan, Erdi Aroko lekuko antroponimikoetan bada besterik, Irigoienen *Pertsona-izenak euskaraz nola eman* liburuko 159. orrialdeko: "*Licinius hic signum*, (865, Valpuesta, dok. V); *Licinianus presbiteri, cum ea facultate, in ac pactum manu mea signum feci* +, (900, Valpuesta, dok. VIII)".

Licinianus sortu zen *Licinius* izenetik, eta biek erakusten dute bilakaera erromantzea; horrek esan nahi du *Likiñao* eta *Likiñaga* garai zaharragokoak direla, eta Erdi Aroko erdi aldera, badirudi antroponimian euskarazko aldaerak ez zuela bizirik iraun.

⁷⁵ Lopez de Gereñu, *Toponimia alavesa*, 305. or.: «LIQUIÑAGA, 1774, labrantío de Berricano».

⁷⁶ Aip. lib., 304. or.: «LIQUINAGA, término de Berricano».

⁷⁷ Berdin jasoa Eleizalderen bilduman: «*Likinaga*, término de Berricano (Zigoitia, Alaba)».

⁷⁸ Aip. lib., 305. or.: «LIQUIÑANO, 1710, caserío de Aramayona».

⁷⁹ Aip. lib., 304-5. or.

⁸⁰ Mitxelena ohartarazi bezala, Arabako toponimian *-a* artikulua eransteke joera beste herrialdeetan baino urrunago ematen zen, Mitxelena, «Sobre la lengua vasca en Álava», 173. or.: «Es sorprendente que los sufijos ubicuos *-aga* y *-eta* parecen a veces, las menos, llevar sufijado algo que a primera vista tiene aspecto de artículo: cf. *Osinaguea* frente a *Osinaga* (recuérdese que *Ojinaga* está hasta en la orilla mejicana del Río Grande, cerca de la confluencia con el Conchos) o Landetea junto a Landeta y Linacetea junto a Linaceta. Y posiblemente no todo quede en mera apariencia».

⁸¹ Izan ere, Lopez de Gereñuren zerrenda ordena alfabetikoan dago, eta *Liquiñadarrate* dago *Liquiñaoa* eta gero.

⁸² Kronologia ere horren alde dago, lekukoek erakutsi bezala.

⁸³ J. Caro Baroja, *Materiales...*, 93. or.: «Que antes de nombres semejantes se sobreentendía el de "villa" parece indicarlo la existencia de "Villoria" y "Villabezana" o "Villavizana" (31), y escrituras antiguas, como una de 1043, en que refiriéndose a "Leciñana" se la domina "villa que dicitur Liciniana" (32). [...] Los nombres personales que entran en la formación de estos topónimos son fáciles de encontrar: [...] "Licinius" ("Liciniana")».

16. *Martiximitxu(a)*

Arabako Otatza herriko toponimoa izana da, eta duela 20 urte inguru González Salazarrek Otatzako toponimoa ahozko inkesten bidez bildu zuen,⁸⁴ itxura zertxobait aldatua: *Martinchumiso*. Lopez de Gereñuk, bere *Toponimia alavesa* erraldoian, duela mende batzuetako lekukoak bildu zituen, haien artean diferentzia txikiak daudela.⁸⁵

Toponimoa analizatzeko, zatiketa egin beharra dago, eta erraza da lehen zatia banatzea, *Martin* antroponimo oso ohikoa eta ugaria Euskal Herriko eta inguruetako toponimian. Baina bigarren zatia azaldu behar da, eta onena da Emiliana Ramos-en *Apeo de Vitoria* tesiko zatia hemen jartzea,⁸⁶ *Apeo* hori xv. mende bukaeran egina, eta xvi. hasieran kopiatua izan zen:

Chimixo/chimixu. “Fallaron que tenía sacado el chimixo de la dicha hera y el seto de la dicha huerta tenía sacado al camino” (117v). En 1574 aparece citada en un *Apeo* de los bienes de los sanjuanistas en el priorato alavés de Iruña: “pegado al chimixu” (Fernández Palomares, *Alava: Los Templarios...*, p. 52). Es palabra vasca ‘tejido de seto que hace las veces de barandado’ (Azkue, II, 322a, s.v. *tsimitsu*, voz del vizcaíno de Orozco; también en Retana, p. 3595b, s.v. *tximitxu*; otras voces relacionadas son el bajo navarro *tximitx* ‘fleje, ramas para hacer aros de barriles o cestas’, *ibid.*, o *tximintx* ‘especie de jaula de seto en que se conservan castañas, queso, etc.’, *ibid.*). Iribarren da *chimistaris* (p. 183a) ‘varillas de avellano con las que se hacen espuertas’, para el Valle del Ebro. Guereñu registra en Barrundia (p. 240) la voz *chimich* ‘empalizada hecha con varas de avellano dispuestas vertical y horizontalmente para dividir las cuadas’. En el condado de Treviño, Sánchez González de Herrero recoge varios topónimos: *Chimicho* en Añastro, *Chimijo* en Muergas y *Chimijua* en San Vicentejo.

Fr. Cándido Izagirrerren Arantzazu-Oñati eta inguruetako hiztegian ere bildu zen aztergai den hitza, 230. or.: “*tximixo*: tejido de ramas para construir tabiques, romper terrones, (especialmente) para trillar (P. Urc.); trillo (Uribarri); el tejido de ramas (del tabique) (F. Ugarte)”. Adiera bat baino gehiago izan arren, erraz antzematen da guztiak esanahi nahiko hurbilekoak direla. Hitzaren egitura, itxura guztiaz, *zumitz* ‘zurezko zerrenda mehe eta luzea’ eta *-zul-tsu* atzizkia, *zumitz* izena *zume*-ren eratorria dela ematen duen bitartean.

17. *Matureta*

Matureta, Nafarroako Zare herriko toponimoa zen. Inguruko toponimia aztertu zuen Patxi Salaberriren arabera, *-eta* atzizkiak osatutako toponimoen artean sartzekoa dirudi. Lehenengo zatia ezezaguntzat ematen du.⁸⁷

Aipatutako atzizkia euskaraz eta erdaraz erabilia izan da. Mikel Belaskoren Nafarroako herrien etimologietan *Larrageta*, *Villaveta* eta *Legardeta* bildu zituen, *Larraga*,

⁸⁴ González Salazar, *Cuadernos de toponimia 5. Toponimia menor de Vitoria-Gasteiz*, 43. or.

⁸⁵ Lopez de Gereñu, *Toponimia alavesa*, 328. or.: «MARTINCHIMICHU, 1723, labrantío de Otaza. MARTINCHIMIXUA, 1640, como anterior. MARTINHIMIZU, 1733, igual que precedentes». Ikusten den bezala, lekukoaren arteko diferentziak azalekoak baino ez dira, 1733ko *Martinhimizu* idazketa akatsa izango zen, *-ch-* idatzi beharrean *-h-* soilik agertuko zen.

⁸⁶ Testu zatia, 79-80 or.

⁸⁷ Salaberri, *Eslaba aldeko euskararen azterketa toponimiaren bidez*, 971. or.

Villava (Atarrabia) eta *Legarda* herrien txikigarriak.⁸⁸ Euskaraz *-eta* oso atzizki eza-guna da, toponimian, izen deklinabidean, eta izen morfologian. Toponimian, atzizki honek aniztasuna eta lekua adieraz ditzake. Mitxelena nabarmendu zuen bezala, batzuetan *-eta* antroponimoei erantsirik izaten da:⁸⁹ “Es interesante el hecho de que siga a veces a nombres personales; así *Mariaeta*, *Sansobeta* en la lista anterior [1025eko *Reja de San Millán* izeneko testu ospetsua] y el ap. *Micolaeta*.”

Hori dela eta, *Matureta* leku izenean, *-eta* atzizkiari loturik dagoen elementua antroponimo bat izan daiteke, eta zehatzago izanik, *Mātūrus* antroponimo latino. Izen hori Arabako *Matural*/*Maturana* herri izenean ere bada. Horren etimologia Mitxelena maisuki ematen du, baita forma ofizialaren ondoan mendeetan izandako herritarren bertako hizkuntzaren aldaera:⁹⁰

Lo prueba, junto a muchos otros ejemplos, la coexistencia de *Maturana*, nombre de población, junto a los lieux-dits menores *Matura-bidea*, *Matura-aldea* (p. 206). No es solamente que estén basados en el antropónimo *Mātūrus*, sino que además los dos últimos dan fe todavía de la pronunciación popular [...] del primero, ya que significan respectivamente ‘el camino de *Maturana*’ y ‘la parte de *Maturana*’: en otras palabras, *Maturana* se decía **Matur(a)* en la lengua de la comarca.

Beraz, itxura guztien arabera, *Matureta* leku izena *Mātūrus* antroponimoa eta *-eta* atzizkiak osatuta dago. *Matureta* izenaz dagoen lekuko bakarra 1591. urtekoa da, eta horrek uzten digu toponimoaren historiaren zati handiarenetik gabe, eta agian jatorrizko formatik XVI. mende bukaeran bildu artera aldaketa nabarmenak gertatuko ziren, hemen saiaturako etimologi lana oker bihurtzeraino, baino lekuko gehiagorik agertu ezean emaniko azalpena zuzena delakoan gaude. Beharbada arazo nagusia litzateke *-eta* atzizkiaren erabilera antroponimoekin ez dela oso zabaldua izan, agian garai zaharreko ohitura onomastikoen oroigarria litzateke.

18. *Maurika*

Maurika, Bizkaiko Loiu herriko toponimoa da. Horrela ageri da Bizkaiko fogera-zioetan: *la casa de Maurica*, 1704; *la caseria de Maurica*, 1745; *la casa nueva de Maurica*, 1796; eta *la casa de Mauricabarri*, 1798.⁹¹

Erdi Aroan badago izen berekorik: *Ochoa Martines de Mauryca*, [...] *Pedro de Mauryca*, 55. or; *Maria Ynniguis de Mauryca*, 86. or; *Pedro de Sopolana, marido de Maria Saes de Mauryca*, 91. or, 1464, f71.

Etimologia eskuratzeko, lehenengo behakoarekin aski da antzemateko *-ika* atzizkiko multzokoa dela. Eta aurreko elementua antroponimoa izatea ohikoa da, cf. lan honetako *Gaitoka*, eta pertsona izena bilatzeko orduan ezin egokiagoa gertzen da *Maurus* antroponimo latino. Honek ondorengo utzi zuen euskal lurretan:

⁸⁸ Belasko 1999, s.v. *Larragueta*.

⁸⁹ Mitxelena, *Apellidos vascos*, 235. zkia.

⁹⁰ Mitxelena, «Nota marginal sobre la lengua latina en la lengua vasca», 133. or.

⁹¹ Irigoien & Olasolo: «*Maurica* [N, TO] *Maurica* (la casa de) [Zabalora (varrio de)], Lujua, 1704. *Maurica* (la casa nueva de) [Berria (barrio de)], Lujua, 1796. *Maurica* (la caseria de) [Premuntegui y Acharris (varrio de)], Lujua, 1745. *Mauricabarri* (la casa de), Luxua (San Pedro de), 1798». Lekuko batzuk, beste askoren artean.

Mauri, euskal antroponimian lekua, txikia izanik, duena. Horrela, Bizkaian bertan,⁹² 1070eko agiri batean *Jaun Mauri Blascoz de Bosturia*, San Juan de la Peñako kartularioan agertzen da, eta testu berean bere patronimikoa: *Sanxo Mauriz de Bosturia* eta *Munnio Mauriz suo germano*, agian aurrekoaren semeak.

Bukatzeko *Maurus* antroponimo latinari *-ika* atzizkia gehiturik osatuko zen *Maurika*, baina sortzeko garaiaz ezin ziur egon, jakinik *Mauri* pertsona izena XI. mendean bazegoela, eta *-ika* atzizkiak erromatarren garaia eta gero ere iraun zezakeela.

19. *Momiola*

Momiola Elgoibarko leku izena da. Lehenengo lekukoa izan daitekeena xv. mendeko agiri batean dago, bertan *sel de Momiola* ‘Momiolako saroea’ bi aldiz aipatzen delarik.⁹³ Gerora, Erdi Aroa atzean utzita, berriro agertzen da 1704.eko Bizkaiko fogerazioetan, *Juan de Momiola* gizon baten izenean, Xemeinen.⁹⁴

Elezalderen bilduman, xx. mende hasieran, ere jaso zen *Momiola*: “*Momiola*, caserío de Elgoibar (Gip.)”.

Gipuzkoako baserriak liburuan, aldiz, *Muniola* izeneko baserria agertzen da, Elgoibarko Arriaga (San Antolin) auzoan. Izena itxuraldaturik dago, *Momiola* interpretatzen zaitetik *Muniola* gardenagora, *Muni-* hasiera duten toponimoak aski ugariak direlako.

Andrés E. de Mañarikuaren *Vizcaya, siglos VIII al XI. Los orígenes del señorío* liburuan *Munio* eta *Momo* antroponimoen arteko nahasketak azaltzen ditu, eta baita *Momo* eta bere patronimikoaren lekukoak ematen ditu, agiritegi zaharreko lekuko gehienak bilduz. Bere iritziz, arrazoi aski daude *Momo* eta *Munio* izen desberdintzat hartzeko, baina antzekotasun fonetikoak erraztu zuen nahasketa, batez ere, edo beti, izen erabilienaren alde, hau da, *Munioren* alde. x-xi. mendeetan nahiko ohikoa zen *Munio*, adibidez, bildutako Arabako 9 apezpikuren izenetatik 4 *Munio* ziren.

Laburbilduz, *Momo* antroponimoa ageri da Erdi Aroko lehenengo mendeetan, gerora *Munio*-rekiko antzekotasunak bere aurka jokatu du, nahasteak sortaraziz. Edonola ere, *Momo* eta bere aldaerak erraz biltzen dira: *Momus*, *Momi*, *Mome*.⁹⁵ Haietako bat, *Momi* (edo *Mome*: **Mome* + *ola* > **Momeola* > *Momiola*), garai hurbilera heldua da *Momiola* toponimoaren bitartez, bigarren elementua *ola* delarik, ‘etxola, burdinola’ adierak ezagutu dituen. Erdi Aroko lekukotasunengatik ezaguna zen *Momo* Euskal Herrian jaso zela gizonetzkoak izendatzeko, eta toponimiara ere heldu zen azkenean.

⁹² Lekuko hauen iturria, Irigoien «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», 382. or.

⁹³ 1452, f94, 9, 36. or. «...por devaxo tierras e castanales del dicho Rodrigo Yvanes, e por de suso e por la una costanera tierras del *sel de Momiola*, e por la otra costanera el arroyo que deziende por entre el dicho conzejal e entre tierras e montes del dicho lugar de Zaval», eta 46. or.: «Primeramente el *sel de Momiola* por sel de ymbierno, que deve haver e ha de largura desde el mojón de piedra que es llamado en vasquenze *abstarria*, que está puesto en medio del dicho sel, a todas partes faz a los exidos comunes conzejales, sesenta baras de las sobre dichas al derredor. Así que son de cavo a otro cient e veinte baras de las sobre dichas».

⁹⁴ Irigoien & Olasolo: «*Momiola* [N, NO] Momiola (ynquilino) (Juan de), Jemein, 1704».

⁹⁵ Erdi Aroko *Mome*-ren lekuko gutxi batzuk: *Mome Munchiensis abba* 1051 CSM 279, *senior Mome Momiz* 1087 Iratxe 66 eta *Mome Gonzalboiz de Capanas* c.1108 Leire 222.

20. *Munikola*

Munikola, Bizkaiko Zaldibarko toponimoa da, Gipuzkoako mugan. Horrela agertzen da Bizkaiko fogerazioetan,⁹⁶ hori baita lan honetarako erabili den toponimo honen iturri bakarra.

Leku izen hau bi elementuz osaturik dago; bigarrena *ola* da, oso ugaria euskal toponimian, ‘etxola’, ‘burdinola’ esanahiekin. Eta lehenengo zatia antroponimo bat da, *Muniko*, Erdi Aroan ugaria den *Mun(n)ioren* eratorria, *-ko* atzizki hipokoristikoa gehiturik duela. *Muniko*-ren lekuko zuzenak ez dira asko baina egon bada baten bat, adibidez *Monico Munio* idazkuna duen harria, Arabako Museo arkeologikoan gordea.⁹⁷

Mun(n)io izenaren eratorria den *Muniko* antroponimoaren eratorri zenbait ere ezagutzen dira, Irigoienek bilduak:⁹⁸ *Monikolo* (*Monicolo de Lamarque*, 1457, CartOssau 43B), *Monikon* (*Monicon de Correlh*, 1338 CartOssau 12A) eta *Monikot* (*Monicot deu Casso de Sendetz*, 1465 CartOssau 60B), hirurak Ossauko kartulariotik hartuak (beharbada lekuko gaskoi hauetan oinarria, *Muniko*, ez da *Muni-* + *-ko* egiturakoa, baizik eta *Muni(o)* + *-iko* > *Muniko*). Eta patronimikoa ere bada, *Munikoiz*, San Juan de la Peñako 1053ko agiri batean ageri da: *Didaco Munnicoiz*,⁹⁹ bizkaitarra bera, ziurrenik.

21. *Setoain*

Setoain Nafarroako herria da, Esteribar udalerriko kontzejukoa. Erdi Aroan *Seitoain* eitean agertzen da maiz, *Nafarroako Herri Izendegiaren* arabera hauek dira lekuko zaharrak, 55. or.: *Asitoanh* (1277, Rat. dec., f. 40), *Centoayn* (1274, Rat. dec., f. 8v), *Ceytoaym*, *Ceytoaynh* (1276-79, Rat. dec., ff. 30v, 57, 82v), *Seitoain*, *Semeno de* (1226, OSTOLAZA, n. 69), *Seitoayn*, *Seytoayn* (1268, FELONES, n.359; 1280, ZABALO, n. 358; 1366, CARR., p. 466), *Setuain* (1802, AAH.: Diccion., II, 364; MADDOZ: Diccion., XIV, 208; 1860, Nomen.), *Setuayn* (1428, Fuegos, f. 60; 1532, Const. sin., f. 44v; 1591, Id., f. 160), *Seytoyn* (1280, ZABALO, n. 1861).

Lehenengo bi lekukoak dira beste aldaeretatik gehien aldentzen direnak, eta kontuan hartuta beste lekukoak garai bertukoak direla (XIII. mendekoak), *Asitoanh* eta *Centoayn* forma akastunak bezala hartu daitezke: lehenengo bokalez hasten da, beste lekukoetan inoiz ageri ez dena; eta bigarrenean, beste lekuko guztietan lehenengo silaban ez dagoen sudurkaria ageri delako. Beste aldaera guztiak batuta, ematen du jatorrena *Seitoain* dela, eta hortik besteak sortu direla. Gaur egungo erabilera *Setoain* eta *Setuain* dira erabiltzen diren bakarrak. Horko bilakaera *Setoain* > *Setuain* izango zen, *-oa-* > *-ua-* aldaketa ohikoa delarik. Egungo bi formetan argi dago lehenengo silabako diptongoa desegin zela.

⁹⁶ Irigoien & Olasolo: *Municola* [N, TO] *Municola* (*la casa de*), Zaldua, 1704; eta badira beste bi lekuko, akatsez edo, *Munichiola* sarreran jarritakoak; azken hau, berez, Etxanoko etxea da: *Municola* (*la casa de*), Zaldua, 1796, eta *Municola* (*la caseria de*), Zaldua, 1745.

⁹⁷ Azkarate, A. & García, I., *Euskal Herriko Erdi Aroko Hilarri eta Inskripzioak* (VI-XI. mendeak). 1. *Euskal Herriko Mendebaldea*, 138. or.

⁹⁸ Irigoien, *De re philologica linguae uasconicae* V., 32. or.

⁹⁹ Irigoien «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», 393. or.

J. C. Barojaren arabera, 'PI + -ain' egiturakoa zen,¹⁰⁰ eta ziurrenik antroponimoa *Sextus* izan zitekeen, baina gero iritziaz aldatu eta *Setus* zela pentsatu zuen, Hispaniako idazkuntan ageri omen dena. Belaskoren iritziz,¹⁰¹ antroponimoa **Se(i)to-* izango zen, identifikatu gabeko pertsona izena.

Lekukoetan inoiz ez da agertzen **Seitain* bezala, -*oa-* (edo -*ua-*) gorde egin zen. Horrek, beharbada erakus lezake *Beraskoain*, *Antsoain* bezalako toponimoen sorrera garai beretsua izan zela *Setoain* ere.

Antroponimo ezezagun hori azaltzeko, Akitaniako antroponimiari behakoa egi-tea ezinbestekoa da, eta erraz ikusten da izen batzuk **Seni-* izen zaharretik sortuak direla:¹⁰² "*Seni-cco* (310), *Seni-ponnis* (311, gen.), *Seni-tennis* (gen. 312), *Seni-xsonis* (gen. 316-8), *Seni-us* (313-5)". **Seni-* zaharrak egungo euskaran *sehi*, *sein* bezala agertzen da, euskalki desberdinetan 'haurra, morroi' esanahiekin. Akitaniako bost lekukoetako lauretan, **seni-* izena atzizki batekin dago: -*co*, -*pon(n)-* (-*bon(n)-* formaren aldaera), -*ten(n)-* eta -*xso(n)-*. Hirugarrena izan ezik, beste hirurek korrespondentzia dute egungo formekin: -*co* : -*ko*; -*pon(n)-*, -*bon(n)-* : *on* adjektiboa; eta -*xso(n)-* : -*xo*, -*txo* (edo -*to* atzizkiaren forma palatalizatua). Bi atzizkiok, -*ko* eta -(*t*)*xo*, gero ageri dira Erdi Aroko onomastikan,¹⁰³ *Perucho de Eliçaondo*, 1366 PoblNavarra 549 (*Peru* + -*txo*), *Lopecho*, 1350-1353 CensBajaNavarra 68 (*Lope* + -*txo*) eta *Johanco Salaberry*, 1412-1413 CensBajaNavarra 86 (*Johan* + -*ko*), *Martico d'Udaue*, 1366 PoblNavarra 560 (*Marti* + -*ko*).

Erdi Aroan hipokoristikoak sortzeko atzizkien artean -*to* ere bazebilen: "*Navarto*, 1350-1353 CensBajaNavarra 42 (*Nabar* + -*to*, cf. *Navar de Çihobieta*, 1412-1413 CensBajaNavarra 83); *Lopeto seynor d'Etcheverrye*, 1412-1413 CensBajaNavarra 78 (*Lope* + -*to*)". Atzizki hori, Akitaniako onomastikan ere ageri dela ez da ahaztu behar:¹⁰⁴ -*tto(n)-*, -*to(n)-*: *Andos-tonis* (gen. 42), *Andos-ton* (41), *Lobi-tton* (dat. 248), *Nesca-to* (256, M.) eta agian hauetan ere bai: *Tottonis* (gen. 363), *Iscitto* (div. 566, 567) eta *Alardos-to* (div. 442).

Horri gaineratu behar zaio, **seni-* hitzak bi aldaera sortu zituela, *sehi* eta *sein*, eta Nafarroan sudurkaria galduko zen eta baita hasperena ere, **sei* aldaera sortzeraino, ez baitzen alde honetan *sein* erabili.

**Se(h)ito* giza izenaren sorreran ez zen **sen-* alomorfoa hartu, beharbada atzizki txikigarria gehitu zitzaiolako. Atziki hipokoristikoen sorreran, batzuetan ikusten da oinarria egokitzen dela, cf. *Anderazu* (*Anderazu* 950 Valpueda 20, *Anderazu* 1066 Valpueda 68), baina hori ez da beti gertatzen: *Anderezu Xemenones* xi. m. Leire 184 eta *Andereçu Heresaiz* 1211 Iratxe, 262.

Laburbilduz, **Seni-* antroponimoa garai zaharretan ezaguna zen, baita -*to* atzizkia ere, biak lotu eta Nafarroan **Seito-* pertsona izena sortu zen, eta horri -*ain*

¹⁰⁰ Apud Mikel Belasko (1999), s.v. *Setoain*.

¹⁰¹ Mikel Belasko (1999), s.v. *Setoain*. «Probablemente 'lugar propiedad de una persona llamada **Se(i)to-*'. De **Se(i)to-* + -*ain*, siendo el primer elemento un nombre de persona no identificado y el segundo un sufijo que indica propiedad».

¹⁰² Gorrotxategi, *Onomástica indígena de Aquitania*, 362. or.

¹⁰³ Erdi Aroko adibide antroponimikoak Irigoienek «Formación de hipocorísticos en la onomástica medieval de área vasconica. La presencia de la lengua vasca» lanetik atera dira.

¹⁰⁴ J. Gorrotxategi, *Onomástica indígena de Aquitania*, 368. or.

atzikia gehitu eta *Seitoain* leku izena geratu da **Seito-* antroponimoaren oroigarri, Erdi Aroko agerietara iristea lortu ez zuena.

22. *Urrupain*

Egun, *Urrupain* izeneko baserriak (*Urrupain* eta *Urrupain gañekoa*)¹⁰⁵ Bergarako Ubera auzoan daude. Baina aurreko mendeetan *Urrupain* toponimoa agertu zen Arrasateko eta Elgetako etxe izenetan. Elgetan, Juan San Martin-en arabera, bi baserri zeuden *Urrupain* izena zutenak, *Urrupain azpikua* eta *Urrupain gañekua*,¹⁰⁶ baina Elgetako lehenengo lekukoa *Ferrando d'Urrupay* da (1348, f57, 14), bukaerako sudurkaria idatzi gabe. Mende batzuk geroago, Isastiren lekukotza ere bada, baina bere etxeen izen zerrendan *Urrupaiti* ageri da.¹⁰⁷ Kontuan izanik horrelako itxura duen lekukoa behin baino ez dela agertzen, *Urrupain*-en agerpen zat hartu behar dela. Itxuraz, izena idazterakoan edo irakurtzerakoan akatsa gertatu zen eta <ti> jarri zen <n> behar zen lekuan. Hau guzti hau ez da batere harrigarria, lan honetan Isastiren beste lekuko bat gaizki idatzirik zegoen gure ustez, *Beriztain* toponimoa azaltzeko tartean Isastirenean *Beriztian* idatzita dago *Beriztain*-en ordeez.¹⁰⁸

Urrupain-en lekuko zaharrenak eskaintzen dituenak, Elgetaz gain, Arrasate da. Ez da ahaztu behar Bergara, Elgeta eta Arrasate oso hurbil daudela elkarren artean, mugakideak direlako. Toponimoaren lehen agerpen ziuerra xiv. mendeari dagokio, 1342. urtean *Martin Ortis de Urrupayn* eta *Iohan Peres de Urrupayn* (1342, f41, 20) ageri baitira Arrasateko ordezkari bezala. Urte batzuk geroago *Sancho Martines d'Urrupayn* (1353, f41, 25) Arrasateko alkateetako bat da. Hurrengo mendeetan lekukoen kopurua handituz doa, Arrasateko etxe bat izendatzeko 1773, 1840 eta 1842. urteetan, adibidez.¹⁰⁹ Baina data horretatik aurrera ez dago lekuko gehiagorik, beharbada etxea eraitsi zuten, edo izenez aldatu zen. Lekukoen alorrean ezin da aipatu gabe utzi Isastik Bedoñarako (Arrasateko auzoa) utzi zuen izena, *Urripain*.¹¹⁰ Arrasateko toponimia liburuaren datuen arabera, Bedoñarako agerpen bakarra da;¹¹¹ beraz, bai kokapena eta baita toponimoaren forma zalantzarazkoak dira, eta lan honetan beste zenbait adibidetan ikusi bezala, aipatutako *Urripain* aldera ez da batere fidagarria.

Toponimoaren agerpenak eta lekukoak aztertu ondoren azterketa linguistikoren txanda da, eta lan honen beste toponimo batzuetan bezala, 'PI + -ain' egiturakoa izan daiteke; lehen zatia, beraz, antroponimo bat izango litzateke. Hitzaren egitura kontuan hartuz, hasierako bokala protetikoa denaren susmoa harturik, *Rufus* antroponimo latina proposatu liteke. Izaniko aldagetak euskararen arauetara makurtzeko gertatu dira, *u-* bokal protetikoa eta hitz barruko *f* > *p*, cf. lat. *infernum* : euskara *inpernu*, adibide ugarien artean.

¹⁰⁵ *Casertios de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak*, 351. or.

¹⁰⁶ J. San Martin, *Eibar eta Elgetako toponomastika*, 133. or.

¹⁰⁷ Isasti, *Compendio historial de Guipúzcoa*, 100. or.

¹⁰⁸ Ikus *Beristain* sarrera.

¹⁰⁹ Arrasateko toponimia, 82. or.

¹¹⁰ Isasti, *Compendio historial de Guipúzcoa*, 118. or.

¹¹¹ Arrasateko toponimia, 100. or.

Rufus-en etxaldea izendatzeko **fundus Rufiani* erabiliko zen, eta **Rufiani* oinarri harturik eraldatuko zen *Urrupain* bilakatuz, lehenago adierazitako aldaketak edo egokitzapenak jasanez.

Ezin jakin toponimoaren sorrera data, baina beharbada Erromatar Aroraino eraman daiteke. *Rufus* antroponimo latinoak ez du erakusten ondorengorik Erdi Aroko euskal antroponimian, nahiz eta horrek ez duen saihesten erromatar inperioa desegin baino ondoren toponimoa sortzea.

Toponimoaren kokapena interesgarria da, Gipuzkoan egon arren, Arrasate, Elgeta eta Bergara Bizkaiko muga ondoan daude eta herri hauetako hizkera bizkaiera da. Beraz, atzizki honen eremua aski zabala da, euskalki baten baino gehiagoren lurraldean.

23. *Uterga*

Uterga Nafarroako herria da, Iruñetik hego-sortaldera, Garestik hurbil. Mikel Belaskoren arabera, etimologia ezezaguna du,¹¹² eta gehitzen du Mitxelena-ren aipu bat,¹¹³ Erdi Aroko *Otiurga* aldaera *Utergako*a izan zitekeela susmatuz, erromantzezko diptongazioarekin.

Erdi Arotik hona, aldaera gutxi daude herri izenarekin, eta beraz, uste izatekoa da *Uterga* forma zaharretetik sortuak direla. *Otiurga* aldaerak, jadanik aipatua, diptongazioa erakusten duen bitartean, *Uturga* behin baino ez da agertu: 753. *Hutargua*, eta liburu berean 2128. *Huturga* eta 2259. *Huturga* (1280, f103, 2000). Azkenik, aldaerekin bukatzeko, *Urterga* (1186, CD Catedral Pamplona, 375), jasotako dokumentazioaren arabera lekuko bakarra da, eta agian idazketa akatsa izan zen; izan ere, bilduma horretan ere jaso dago urte batzuk lehenago *Uterga* (1159, CD Catedral Pamplona, 290). Aldaera azaltzeko, dardarkaria aurreko silaban islatu zen *U-terga* > *Ur-ter-ga*.

Beraz, harturiko aldaerak kontuan hartuta, *Uterga* da abiaburu zuzenena, eta hortik ekin behar zaio analisiari. Etimologia erakusteko, Nafarroako *Lerga* herriaren izenaren bilakaerarekin parekatzekoa da; eta LI horretan, Patxi Salaberriren arabera, azentuaren indarrak **Lehérraga* > **Leérraga* > *Leérga* > *Lérga* aldaketa bultzatu zuen.¹¹⁴ Horrela, *Lerga*-ko izenari bezala, *Uterga* izenean, **Utérraga* > *Utérga* aldaketa gertatu zitekeen. Batetik, *Otiurga* Erdi Aroko aldaerak eta bestetik, egungo *Uiérga*-k argi uzten dute azentua bigarren silaban zegoela, eta horrek *Lerga*-ko kasuan bezala, ahalbidetuko zuen hurrengo silabako bokala galaraztea.

**Uterraga* forma zaharragoa izan bazen, *-aga* atzizkiak osatuta izango zela pentsatzekoa da, eta horrela balitz, zein litzateke hasierako zatia? Atzizki hau izen arruntekin agertu ohi da, baita antroponimoekin ere.¹¹⁵ Beraz, 'PI + *-aga*' egiturakoa izan daiteke, **Uter-* + *-aga*. Ez da asko bilatu behar pertsona izen ezagun baten antze-

¹¹² M. Belasko (1999), s. v. *Uterga*.

¹¹³ Mitxelena «Notas lingüísticas a Colección diplomática de Irache», 101. oharrean.

¹¹⁴ Salaberri, *Eslaba aldeko euskeraren azkerketa...*, 625. or.

¹¹⁵ Mitxelena, *Apellidos vascos*, § 10 *-aga*: «[...] Parece presentarse con nombres de persona: *Catalinaga* (*Catelinaga*), *Ellacuriaga*, *Sistiaga* (?) (vize. s. xvi *Sist* "Sixto", *BAP* IV, 298-299, ?), *Suinaga*, etc.: cf. el caserío *Francesillaga* en Rentería, de *Francesillo*».

kotasunaz ohartzeko, Erdi Aroko *Guter*, hain zuzen. Bi aldaera nagusirekin aurkitzen dugu agiri zaharretan: *Guter* (*Guterr Ferladede de Silanes*, 1065, Leire, 75; *Guter Fernandiz* 1151 CD catedral Pamplona 269) eta *Gutier*, bokalaren diptongazioarekin (cf. *Otierra*): *Bela Gutier* 932 CSM 20, *Gutier* 943 CSM 34, eta Valpuestako lekuko goiztiarren artean: *Gutier* 875, 6; *Gutier* 935; 13 eta *Gutier* (1086-89), 75 daude.

Guter antroponimoaren jatorria ez dago argi, nahiz eta izena aztertu duten gehienek uste izan germaniar jatorrikoa dela. Baina bada iritzi berekoa ez dena, Menéndez Pidal eta Tovar-en arabera euskal jatorrikoa izan zitekeen, oinarria *guti* izango zela.¹¹⁶ Edonola ere, ikertzaileen artean ez dago ziurtasunik jatorriaren inguruan.

Bestalde, *Uterga*, ez oso aspaldira arte, herri euskalduna izan zen, eta ezaguna da euskararen garai zaharretako hitz hasierako herskariaren ezegonkortasuna. Hori guztia kontuan harturik, uste izatekoa da *Uterga* herri nafarrak *Guter* PI + *-aga* egitura duela.

24. *Zabalotegi*

Zabalotegi, Gipuzkoako leku izena da. Lope de Isastiren liburuan bi etxe aipatzen dira izen horrekin, bata Azkoitian, eta bestea Legazpin.¹¹⁷ Egun, Linazasororen aipatutako liburuan Azkoitiko baserrien artean *Zabalotegi* dago, *Santa Kruz ballaran*.¹¹⁸ Baina lekuko zaharrenak Erdi Aroko bukaerako mendekoak dira: *Sancho Garçia de Çabalotegui* (1385, f41, 45, 81. or.), *Garcia, abat de Çavalotegui* (1391, f57, 32, 51. or.) eta *Martin Perez de Çavalotegui* (1497, f57, 42, 74. or.).

Egituraren aldetik, toponimoak bi zati ditu, azkena *-tegi* 'leku' da, eta lehenengoa *Zabalo*, Erdi Aroan izengoitia bezala agertzen dena: *Juan de Ybarra, dicho "Çabalo"* (1489, f19, 15, 93. or.), *Pero Çavalalo* (1424, f47, 143, 135. or.), *Lope Çavalalo* (1433, f60, 23, 64. or.), *Iohn Çabalo* (1470, f50, 10, 29. or.). Badirudi inoiz pertsona izena bezala ageri zela: *Çabalo* (1483, f60, 34, 121. or.).

Zabalo aztertzerakoan, alde batetik *zabal* adjektiboa dago, eta bestetik *-o*. A. Irigoienek iritzi *-o* artikulua litzateke, gradu hurbilekoa, Erdi Aroko zenbait pertsona izenetan ageri dena¹¹⁹ eta egun Bizkaiko txokoren batean oraindik erabilia. Beste al-

¹¹⁶ Salaberri «Euskal deiturategia. Patronimia», s. v. *Guter*.

¹¹⁷ Azkoitia, 133. or.; Legazpi, 115. or.

¹¹⁸ Azkoitia, «Santa Cruz ballara», 94. or.

¹¹⁹ Irigoien «Haur ola zirola»: «Creo que el artículo singular de grado próximo *-o*, como en vizc. de Murélag, se documenta, nítidamente ya, como señalé en mi discurso de entrada en la Academia de la Lengua Vasca, nota 22, p. 173, cfr. nota (16) más arriba, para el siglo XIII en el Rolde de Olite que tiene en prensa Ricardo Ciérvidé (45), donde puede leerse, por una parte *Don Semen çuurra* (año 1264, fol. 56v), 'Don Semen el prudente', con artículo sin marca de grado, y por otra, *Domingo Johan çuurro* (año 1264, fol. 91), 'Domingo Johan ese prudente', probablemente con cierto sentido expresivo, pues el propio mantenimiento de las dos *-uu-* de *çuurra*, cfr. *zubbur*, con *-b-* aspirada entre ambas vocales, indica que era pronunciado así por hablantes vascos, lo que más tarde puede documentarse también como el *zurro* y la *zurra*, aunque no exclusivamente (46). En el Rolde tenemos también *Enneco Ezquerro* (año 1244, fol. liv), 'Enneco el zurdo', pero por otra parte *B. Ezquerro* (año 1264, fol. 103v), 'B. ese zurdo', que puede documentarse más tarde también con artículo románico así como *Salvador çalduno* (año 1244, fol. 24r), 'Salvador ese caballero', cfr. *Orti Zalduna* para el siglos XIII en EGPNav.48, doc. 105, pechero de Cizur, 'Orti el caballero'.

detik, Mitxelenaren arabera, atzizki hori litzateke artikuluaen genero mozioa, erro-mantzetik hartua.¹²⁰ Baina bada beste aukera bat, *Zabalo*-ren egitura azaltzeko, *-lo* atzizkia, hain zuzen. Irigoienek eginiko atzizki hipokoristikoen azterketan¹²¹ *-lo* aurkeztu zuen, hiru adibiderek: *Mikelo*, *Mikele*-tik (*Miquelo Veynça* a.1366 PoblNavarra 570), *Otxalo*, *Otxo(a)*-tik (*Garcia Ochalo* a. 1217 CDIrache 290) eta *Zurilo*, *Zuri*-tik (*Çurilo* s.13 CDPrioradoNavarra 106). Beraz, bi atzizki aukeran daude, biak izan litezke *Zabalo*-ren oinarri.

Laburbilduz, *Zabalo* izan zen Erdi Aroan izengoiti ezaguna, beharbada gorpuzkerari erreferentzia egiten ziona, eta Gipuzkoako etxe batzuk izendatzeko 'jabea + *-tegi*' egituraz baliatu ziren, *Zabalotegi* adibidea delarik.

25. *Zitiano*

Zitiano leku izena Trebiñuko konderrian dago, edo bazegoen, lekuko bakarrak 1709ko urtekoak direlako. M.ª Nieves Sanchez Gonzalez de Herreroren tesian daude, 172. orrialdean: «*Citiano*: no figura en el catastro; aparece en una escritura de 1709 de reconocimiento de mojones de Laño, Pariza, Albaina y Bajauri: "en lo alto lo llaman *Citiano*" y "oio de *Citiano*". Tesi egileak berak leku izen hau sartu zuen *-anol-ana* bukaera duten toponimoen lekuan, antroponimoa izan zitekeenaz iruzkunik egin gabe.

Hau horrela bada, *-ano* sailekoa bada, lehenengo zatia, antroponimoari dago-kiona, identifikatu beharra dago, eta izen egokia *Ziti* izan liteke. Erdi Aroko agirietan bada, eta Euskal lurretatik lekuko hurbilenak, Errioxa aldeko Done Miliaga Kukulako agirietan daude: *Zite Ferrandez* / *Citi Ferrandez*, eta *Citi* (X. m. ing., 118), *Citi Iube* (1010, 140), *Citi Donniz* (1028, 175). Valpuestako kartularioan ere badago lekukoren bat: *Citi* / *Ziti Didaz* (1050, 54).

Izenaren etimologiaz, Julio Viejo Fernándezek *La onomástica asturiana bajomedieval*-ean jaso du (328-9. or.):

El nombre estudiado [*Cid*], y su supuesto femenino → *Cete*, es explicable desde diversas raíces arábicas que probablemente hayan acabado confundándose en las numerosas variantes de este antroponimo registradas en los distintos dominios romances peninsulares. En primer lugar, en atención al tipo más común *Cid*, *Cidi*, puede partirse del árabe vulgar *SĪD*, *SĪYĪD* «señor, caudillo», variante del clásico *SAĪD*, o bien desde el árabe dialectal *SĪD* «león» (Aguilar Sebastián 1994: 599; Díez Melcón 1957: 61; Floriano 1950: 337; Epalza 1990: 159 (128); Kremer 1970: 162; Machado 1, 412-413). No obstante, también pueden considerarse otros étimos de la misma filiación lingüística que, a su vez, permitirían explicar también otro tipo de variantes como las leonesas *Cete*, *Ceite*, *Çaet*, *Zaite*, *Zaide*, etc... Es el caso del apelativo *ZÁHID*

¹²⁰ Mitxelena «Notas lingüísticas a Colección diplomática de Irache»: «La moción, como se ve, está escasamente desarrollada: la vocal final de *Ansa*, *Semera*, tiene una especie de paralelo en la *-o* añadida a adjetivos en nombres de varón como *Belcho* (164, 1217, Estella), *Belso* (113, pechero de Zufia), de *beltz* 'negro', o *Apalo*, *Zailo*, citados en la nota 48.», 48. oharra: «(48) *Apala*, al parecer un adjetivo como *Belza* o *Zuria*, suele ser nombre de mujer sin correlato en el otro sexo. Hay, sin embargo, un *Apalo*, varón según las apariencias, en Artajona 136, h. 1173. Para la terminación, cf. *Blasco Zailo* Art. 102, si su base es vasc. *zail* 'duro, correoso, etc.'».

¹²¹ Irigoien *De Re Philologica Linguae Uasconicae* Vliburutik hartuak, 19. or.

«asceta» propuesto por Díez Melcón para *Çaet, Zabet* (1957: 86) o más bien los antropónimos ZAYD o SA^{CD}, éste último explicado desde la raíz S^{CD} «ser feliz» (Aguilar Sebastián 1994: 522-523). [...] No debe olvidarse tampoco la existencia de un antropónimo latino SEPTIUS, cuya forma de genitivo SEPTI estaría en el origen de algunos topónimos peninsulares, como *Cete* (Palencia), entre ellos un nombre de lugar asturiano *Septe*, documentado en 1122 (Piel 1948: 143). (Véase también el latino CETUS (Kajanto 1982: 332; Solin 1994: 313), CĪTUS (Kajanto 1982: 248; Solin 1994: 314), probablemente el mismo aún constatado en el siglo x en Cataluña como *Cedus* (RAC 199)).

Agian, Arabako beste zenbait toponimo ere lotzekoak dira *Ziti* antroponimoarekin, konturaturik gainera, Trebiñuko toponimoaren etimologia zuzena izanik, Euskal Herriko hegoaldera heldu zela. Alde batetik *Ziti* edo *Siti* leku izena dago, Musituko soroa dena.¹²² Eta bestetik, Aguraingo bide batek *Zitisoro* izena du.¹²³ Musituko leku izenean antroponimoaren izate soila genukeen bitartean, Aguraingokoan ‘*Ziti*-ren soroa’ izango zen.

Ondorioak

Toponimoen banakako azterketa egin eta gero, ondorioak aztertuko dira. Lehenik antroponimoak zerrendatuko dira, baita sailkatu ere. Prozesu bera egingo da antroponimoekin loturik ageri diren elementuekin, gehienetan atzizkiak direnak. Azkenik, egitura antzekoa duten toponimoak konparatuko dira, ondorio linguistikoak eta extralinguistikoak agerian uzteko. Ekarpenen artean, toponimo batzuen etimologiak emateaz gain, antroponimiari dagokiona aipatu beharra dago, zenbait antroponimo berri aurkitu dira, nahiz eta berreraikiak izan behar; antroponimo ezagunak zirenen lekuko kopurua handitu da, nahiz eta lekuko ez zuzenak izan; hots, toponimoetan txertaturik agertu dira.

Hauek dira, ordena alfabetikoan aztertutako leku izenen antroponimoak: *Acutus*, **Anaizo*, *Aster*, **Beritz*, *Betelu*, *Bikendi*, *Bita*, *Cato*, **Gomizti*, *Guter*, *Jaunti*, *Lander*, *Leioari*, *Licinius*, *Martin*, *Maturus*, *Mauri*, *Momi*, *Muniko*, **Nabardo*, *Rufus*, **Seito*, *Terentius*, *Zabalo* eta *Ziti*.

Jatorriari dagokionez, bost multzotan bana daitezke:

1. Latin jatorrikoak: *Acutus*, *Aster*, *Beritz* (< *Felix*), *Betelu*, *Bikendi*, *Bita*, *Cato*, *Leioari*, *Licinius*, *Maturus*, *Mauri*, *Rufus* eta *Terentius*.
2. Euskal jatorrikoak: **Anaizo*, *Jaunti*, **Nabardo*, **Se(h)ito* eta *Zabalo*.
3. Jatorri germanikoa izan dezaketena: *Guter* eta **Gomizti* (azken honek jasan omen du euskal hipokoristiko baten gehiketa).
4. Erdi Aroko eliza katolikoaren eraginekoa: *Martin*.
5. Arabiar jatorrikoa izan daitekena: *Ziti*.
6. Eta jatorri ilunekoak: *Lander*, *Momo* eta *Muniko* (honek *-ko* euskal atzizki hipokoristikoaren gehiketa jasan du).

¹²² Lopez de Gereñu, aip. lib., 448. or.: «SITI, 1732, término en Musitu», eta 517. or. «ZITI, 1780, término de Musitu».

¹²³ Lopez de Gereñu, aip. lib., 156. or.: «CITISORO, camino de Salvatierra».

Leku izen batzuetan dagoen antroponimoa ezaguna den bezala, cf. *Jaunti, Martin...* beste batzuetan lekuko zuzenik ez duten antroponimoak berreraikitzena bidali gaituzte zenbait toponimok: *Anaizoz* -> **Anaizo*, *Setoain* -> **Seito...* Jakina denez, erdal jatorriko antroponimoek aukera gehiago izan dituzte garaiko agerietara heltzeko, batetik, eremu geografiko gehiago izanik, aukerak biderkatzen dira, eta gainera, Euskal Herrian berandu arte ez da lekukotza onomastiko handirik izan, eta Erdi Aroaren lehenengo erdirako, adibidez, oso gutxi dira geratu diren lekukoak.

Antroponimian bi lekuko mota daude agerpenaren nolakotasuna kontuan hartuta, zuzenak eta zeharkakoak, horrela, **Anaizo* eta **Seito*-ren agerpenak zeharkakoak dira, ez dago lekuko idatzietan, orain arte behintzat, pertsona izen horiek dituzten pertsonarik agertu. **Beritz*-en kasua zalantzakoa da; adibidez, sarreran azaltzen denez, litekeena da Leireko agerietan *Veriz* izena agertzea, nahiz eta agerierekin eginiko edizioan agertu ez.

Berdin gertatzen da **Gomizti* eta **Nabardorekin*, lekuko zuzenik gabeak, baina oinarrian dauden antroponimoez eta atzizki ezagunez osaturik berreraiki dira.

Leku izenen egiturara igaroz, antroponimo bat oinarrian duten toponimoen kasuan, ohikoa da beste elementu batekin agertzea, dela izena, dela atzizkia, zein jabego zuten adierazteko:

Izen bat atzean dutenak: *Bitazabal, Janduri, Martintximitxu(a), Momiola, Muni-kola*. Horrela, *Bitazabal* izango zen 'Bita izenekoaren leku zabala', *Janduri*, 'Jauntiren hiria, landetxea'. Besteetan *tximitxu* 'hesia' eta *ola* 'etxola, burdinola' izango ziren adierazitako jabegoak.

Atzizki baten ondokoak dira:

-Aga: *Likiñaga, Uterga*.

-Ain: *Akutiain, Beristain, Betalain, Gerenzain, Labardain, Landarrain, Setoain, Urrupain*.

-Ano: *Gomistio, Lebario, Zitiano*.

-Eta: *Aztreta, Matureta*.

-Ika: *Gaitoka, Maurika*.

-O(t)z: *Anaizoz*.

-Tegi: *Zabalotegi*.

Azkenik, inolako elementu gehigarri gabekoa den bakarra *Ikindi* da.

Atzizkien kronologiaz lerro batzuk bete daitezke, batzuek jatorri ezaguna dute, gehienak latinaren bitartez igaroak baitira euskal onomastikara. Batzuetan jatorri hori oso agerikoa da, *-ano*-rekin gertatzen den bezala, edo bere kide hurbilekoa den *-ain*-ekin. Susmo handiak daude *-eta* ere latinetik hartua delakoan, baina ez dago ziurtasun erabatekorik, eta hala izan bazen ere, atzizki horrekin antroponimoak ere jartzea berrikuntza omen da. *-Ika* ere, latin jatorrikoa ematen du, hemen agertzen den bi kasuetan jatorri latinetik antroponimoak daude ondoan, *Cato* eta *Maurus*. Eta *-otz* geratzen da, jatorri ilunekoa eta toponimoak sortzeko erabilia.

Kanpoan geratzen dena *-aga* da, izen deklinabideko *-ak* formaren aurrekoa izan dena. Izan badira, aurreko mendean *-aga* atzizkia beste hizkuntzetan bilatzeko saioak, baina egun, ez dirudi ideia horrek dirauenik. Gogoratu beharra dago, *-eta* atzizkiaren jatorriaz zalantza badela.

Baina jatorria kanpokoa izateak ez du ezkututzen euskaran barneratu eta toponimoak sortzeko erabili zirela mende batzuetan, lan honetako zenbait toponimo euskarak sortutakoak izan daitezke, antroponimo latinak erabili ez direla agerian geratzen da, adibidez, *Labardain*, *Landarrain*, *Setoain*, *Gomistio*, *Zitiano*, edo *Anaizoz* toponimoekin bezala.

Kasu batean antroponimoaren jatorria latina bada ere, *Felix*, toponimoak erakusten duen bilakaera euskarazko bihurtzen du, *Beristain*-en *-st-*, lehen *-zt-* izana, *-tz + -ain* loturatik sortua, interbertsioaren bitartez.

-Aga atzizkiaren *Likiñaga* interesgarria da, antroponimoa *Licinius* da, latina, baina Erdi Aroko pertsona izen horren lekukoetan belarea aldatuta agertzen zaigun bitartean, *Likiñaga* izenean ez dago aldaketaren aztarrenik. Ezin jakin belaredun aldaerako antroponimoak noiz arte iraun zuen, baina iraun zuen bitartean *Likiñaga* leku izena sortzeko erabilia izan zen.

-Ano atzizkia, nahiz eta jatorri latinekoa izan, gerora ere erabili zen, hemen jarritako datuak oker ez badaude, *Gomistio* eta *Zitiano* toponimoak aztertuta. Lehena *Gomitiz* izen germanikoan du jatorria, eta horrek Erdi Aroaren hasieraraino eramaten gaitu; eta bigarrenak, kontuan hartuta arabiar jatorrikoa izan daitekeela, VIII. mendearaino, gutxienez.

Etimologiak zuzenak badira, *-ano* atzizkia lehen milurteko bigarren erdian erabili zelako iritzia sendotuta geratuko litzateke.

Beste sailkapen moduko bat litzateke toponimo biziak eta hilak banatzea. Lan honetako gehienak bizirik badaude ere, batzuen kasuan ez da aurkitu Erdi Arotik gero lekukorik, tartean *Anaizoz* eta *Aztreta* daude, baita *Bitazabal* ere. *Zitianoren* lekukoak, aldiz, XVIII. mendekoak dira, baina badirudi gaur egunera ez dela heldu. Hauetan guztietan lekukoak behin bakarrik agertzen dira, erabilitako datuen arabera, eta gero desagertu ziren, aztarrenik utzi gabe.

Horrelako toponimoen analisisetan arrisku handiagoa da, lekuko bakarrean oinarrituta daude etimologiak, eta heldutako lekukoan oker egiteko aukera handiagoa delako; hala ere, onomastikari egin diezaioketen ekarpena kontuan izanda, *hapax* toponimiko hauen balioa ez da gutxiestekoa.

Azkenik, bost toponimotan ikusten da, osagai berberak izanik, forma desberdina heldutakoak, *Akutain*, *Beristain*, *Gaitoka*, *Gerenzain* eta *Lebario*. *Akutain* gipuzkoarraren eta *Akotain* nafarraren artean egun bokal bateko aldea badago ere, garai zaharragoetan diferentzia handiagoa zen, eta hori hala izanik, hemen proposatu da garai desberdinetan sortu zirela, nafarra erromatarren garaian eta gipuzkoarra ondorengo mendeetan. *Beristain*-ek badu bere kidea Nafarroan, *Eristain*. Desberdintasun bakarra hasierako kontsonantean datza. Baina horrek erakusten du *Felix* antroponimo latinak euskarara igarotzean bi forma utzi zituela, **Beritz* eta *Eritz*, azken hau lekuko zuzenen bitartez ezaguna den bitartean, bestea lekuko zalantzazko baten bidez heldua da guretzako. Hala ere, bada beste euskarri bat **Beritz*-en alde, *Beristain* toponimoa hain zuzen. *Gaitoka* bizkaitar toponimoak badu Bizkaian bertan bere bikia, *Gatika*. Biek antroponimo eta atzizki bera dute, eta hala ere forma desberdina hartu dute, eta zaila da diferentziaren arrazoiak aurkitzea, beharbada *Catoica* izenaren bokal elkarketak zerikusia du, *-oi-* diptongoa desegitean bi aldaerak sortu baitziren. Nafarroako *Gerenzain* eta *Gerendiain* badaude, eta hor, diferentzia bakarra *-tia-* taldearen bilakaeran datza, batean *-za-*, bestean *-dia-* finkatu zelako.

Azkeneko *Lebario* leku izen bizkaitarra dago, lan honetan aztertua, eta urrunekoa ez den *Legerio*. Oinarri eta atzizki bera, baina toponimo desberdina. *Leioari* antroponimoaren formari, beharbada, zor zaio toponimo forma desberdinak sortzea, *Lebario*ren sarreran ikusi bezala, Erdi Aroko lekuko zuzenetan *Leioarik* aldaeratasun handia erakusten du.

Laburdurak

- CD Catedral Pamplona: Goñi, J. (1997): *Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona. 829-1243*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- f19: Enríquez, J. (1989): *Colección Documental del Archivo Municipal de Marquina (1355-1516)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 19, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f20: Hidalgo de Cisneros Amestoy, C. et al. (1989): *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo 1*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 20, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f36: Roldán Gual, J. M. (1991): *Colección Diplomática del archivo municipal de Tolosa. Tomo I (1256-1407)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 36, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f41: Crespo, M. A. & Cruz, J. R. & Gómez, J. M. (1992): *Colección Documental del Archivo Municipal de Mondragón. Tomo 1 (1260-1400)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 41, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f47: Díez de Salazar Fernández, L. M. (1993): *Colección diplomática del Concejo de Segura (Guipúzcoa) (1290-1500). T. II (1401-1450)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 47, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f50: Zumalde Igartua, I. (1994): *Colección documental del Archivo Municipal de Oñati. (1149-1492)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 50, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f57: Crespo, M. A. et al. (1995): *Colección Documental del Archivo Municipal de Bergara. Tomo I (1181-1497)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 57, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f60: Aierbe, M. R. (1995): *Documentación Medieval del Archivo Municipal de Legazpia (1290-1495)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 60, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f103: Zabalo Zabalegui, J. (2000): *Archivo General de Navarra. Sección de Comptos. Registro n.º 2 (1280)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 103, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f107: Ruiz San Pedro, M. Teresa (2001): *Archivo General de Navarra. (1349-1387). IV. Documentación Real de Carlos II (1366-1367)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 107, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Iratxe: Lakarra, J. M. et al (1965, 1986): *Colección Diplomática de Irache*, CSIC, Zaragoza.
- Leire: Martín Duque, A. (1983): *Documentación Medieval de Leire (siglos IX a XII)*, Nafarroako Foru Aldundia, Príncipe de Viana, Iruñea.
- Valpuesta: Perez Soler, M. Desamparados (1970): *Cartulario de Valpuesta*, Anubar, Valencia.

Bibliografia

- Azkarate, A. & García, I., 1996, *Estelas e Inscripciones Medievales del País Vasco (siglos VI-XI)*.
 1. *País Vasco Occidental / Euskal Herriko Erdi Aroko Hilarri eta Inskripzioak (VI-XI. mendeak)*.
 1. *Euskal Herriko Mendebaldea*, Euskal Herriko Unibertsitatea & Eusko Jaurlaritza, Bilbo.
- Belasko, M., 1999, *Diccionario etimológico de los nombres de los pueblos, villas y ciudades de Navarra. Apellidos navarros*, Pamiela, Iruñea.
- Belasko, M., 2000, *Diccionario etimológico de los nombres de los montes y ríos de Navarra*, Pamiela, Iruñea.
- Caro Baroja, J., 1945, *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*, Salamanca. Bada Txertoa argitaletxeak Donostian 1990ean egindako beste argitalpen bat.
- Carrasco, J., 1973, *La población de Navarra en el siglo XIV*, Universidad de Navarra, Iruñea.
- Eleizalde, L., 1922-1936, «Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas», *RIEV* 13-27.
- Euskaltzaindia, 1990, *Nafarroako Herri Izendegia*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- García Camino, I., 2002, *Arqueología y poblamiento en Bizkaia, siglos VI-XII. La configuración de la sociedad medieval*, Bizkaiko Foru Aldundia, Bilbo.
- González Salazar, J. A., 1986, *Cuadernos de toponimia 2. Toponimia de la montaña alavesa*, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz.
- , 1988, *Cuadernos de toponimia 5. Toponimia menor de Vitoria-Gasteiz*, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz.
- Gofi, J., 1997, *Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona. 829-1243*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Gorrotxategi, J., 1984, *Onomástica indígena de Aquitania*, Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Irigoién, A., 1990, «El sufijo *-ti* y las palabras con sentido de ser animado o inanimado», *De Re Philologica Linguae Uasconicae III*, Bilbo, 39-46.
- , 1994, *Pertsona-izenak euskaraz nola eman (eta exotoponymiaz eraskin bat)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- , 1995, «Formación de Hipocorísticos en la onomástica medieval de área vascona. La presencia de la lengua vasca», in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 1-26.
- , 1997 [1985], «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», in *Opera selecta*, Deustuko unibertsitatea, Bilbo.
- Irigoién, A. & Olasolo, E., 1998, *Nombres de familia y oicónimos en las fogueraciones de Bizkaia de los siglos XVII y XVIII*, Bizkaiko Batzar Nagusiak, Bilbo.
- Isasti, L. de, 1985 [c.1625], *Compendio historial de Guipúzcoa*, Editorial Amigos del libro vasco, 1972.
- Izagirre, C., 1970, «El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate y zonas colindantes», *ASJU* 4.
- Jimeno Jurio, J. M., 1968, *Documentos Medievales Artajoneses*, PV, Iruñea.
- Kajanto, I., 1982 [1965¹], *The Latin Cognomina*, Commentationes Humanarum Litterarum 36-2, Giorgio Bretschneider argitaratzailea, Erroma.
- Knörr, H., 1991, «Sobre la recogida y estudio de la toponimia en Álava: Pasado y presente», in *I Onomastika Jardunaldien agiriak*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Linazasoro, I., 1974, *Caseros de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak*, Ediciones de la Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa, Donostia.
- Lopez de Gereñu Galarraga, G., 1989, *Toponimia alavesa seguido de mortuorios o despoblados y pueblos alaveses*, Euskaltzaindia, Bilbo.

- Madoz, P., 1989 [1845-1850], *Diccionario geográfico-estadístico-histórico. Álava*, Ámbito ediciones S.A., Salamanca.
- Martín Duque, A., 1983, *Documentación medieval de Leire (siglos IX a XII)*, Nafarroako Foru Aldundia, Príncipe de Viana, Iruñea.
- Mañarikua, A. E. de, 1984, *Vizcaya, siglos VIII al XI. Los orígenes del señorío*, Caja de Ahorros Vizcaína, Bilbo.
- Mitxelena, K., 1969, «Notas lingüísticas a “Colección diplomática de Irache”», *FLV* 1, 1-59.
- , 1989 [1953], *Apellidos vascos*⁴, Txertoa, Donostia.
- , 1990 [1961], *Fonética Histórica Vasca*, “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegiaren Gehigarriak IV, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 4. argitaraldia.
- , 1988 [1955], «Nombres vascos de persona», *Sobre Historia de la Lengua Vasca*, “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren Gehigarriak 10, Donostia, 581-594.
- , 1988 [1957], «El genitivo en la onomástica medieval», *Sobre Historia de la Lengua Vasca*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren Gehigarriak 10, Donostia, 595-603.
- , 1988 [1972], «Nota marginal sobre la lengua latina en la lengua vasca», *Sobre Historia de la Lengua Vasca*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren Gehigarriak 10, Donostia, 121-137.
- Ormaetxea, J. L., 1996, *Arrasateko toponimia*, *Onomasticon Vasconiae* 15, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Orpustan, J.-B., 2000, *Les noms des maisons medievales en Labourd, Basse-Navarre et Soule*, Éditions Izpegi, Baigorri.
- Piel, J. M. & Kremer, D., 1976, *Hispano-gotisches Namenbuch*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Ramos, E., 1999, *Vitoria y su jurisdicción a fines del siglo XV. El Apeo de 1481-1486 (Traslado de 1526)*, Gasteizko udala, Gasteiz.
- Salaberri, P., 1994, *Eslaba Aldeko Euskararen Azterketa Toponimiaren Bidez*, *Onomasticon Vasconiae* 11, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 2000, «Acerca del sufijo toponímico *-ain*», *FLV* 83, 113-137.
- , 2003, *Euskal Deiturategia: Patronimia*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.
- San Martín, J., 2000, *Eibar eta Elgetako toponomastika*, *Onomasticon Vasconiae* 21, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Sanchez Gonzalez de Herrero, M. N., 1985, *El habla y la toponimia de la Puebla de Arganzon y del Condado de Treviño*, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz.

Aurkibidea¹²⁴

Acutus, Acutio, Acutius 1	Anaioz 2	Asterain 3
-aga 15, 23	*Anaizo 2	*Azter 3
-ain 1, 4, 5, 8, 12, 13, 21,	Anaizoz 2	Aztreta 3
22	Annaiaz, Anaiz 2	Begiristain 4
Akotain 1	-ano 9, 14, 25	Bela 10
Akutain 1	Arellano 10	Belati 9
Anaia 2	Ariztondo 4	bellaco 10

¹²⁴ Zenbakiak toponimoen sarrerei dagozkie.

Beristain 4	Jaunti 9, 11	Monikot 20
Betalain 5	*Jaunto 11	Muniko 20
Betelu 5	Jonti 11	Munikoiz 20
Beteluri 5	-ko 20	Munikola 20
Bikendi 10	Labardain 12	Munio 19, 20
Bitá 6	Landarrain 13	Muniola 19
Bitazabal 6	lander 13	Nabar 12
Bizkardo 12	Lander 13	Nabardain 12
Cato 7	Landerrain 13	*Nabardo 12
Catoica 7	Larraga 17	Nabarra 12
*Catonica 7	Larrageta 17	Nabarret 12
Cid, Cidi 25	Lebario 14	Nabarro 12
-do 12	Lebarioeta 14	-o 24
Eles 4	Lebariotegi 14	ola 19, 20
Ellakuria 10	Legarda 17	Orotz-Betelu 5
Ellakuriaga 10	Legardeta 17	Otierga 23
Eri(t)z 4	Legeriano 14	-otz 2
Eriziz 4	Legerio 14	*Rufiani 22
Eriztain 4	Legionarius 14	Rufus 22
Esteribar 3	Leioari 14	Sansoheta 17
-eta 3, 17	Leire 14	sehi 21
Ezkerdo 12	Lerga 23	sein 21
Fandoain 11	Leziñana 15	*Se(i)to- 21
Feles 4	Licinius 15	*seni- 21
Felix 4	Likiñaga 15	*Seni- 21
Gabika 7	Liquiñano 15	Septius 25
Gaitoka 7	Liquiñao 15	Setoain 21
Gatika 7	-lo 24	Setus 21
Gerendiain 8	Mariaeta 17	Sextus 21
Gerenzain 8	Martin 16	-tegi 24
Gomiciz 9	Martintximitxu(a) 16	Terentius 8
Gomistio / Gomistiano 9	Matura/Maturana 17	-ti 11
Gomiz 9	Matureta 17	-to 11, 21
*Gomizti 9	Maturus 17	tximitxu 16
Guter, Gutier 23	Mauri 18	-(t)zo 2
Harriti 9	Maurika 18	Uetus 5
(h)uri 11	Mauriz 18	Urrupain 22
-ika 7, 18	Maurus 18	Uterga 23
Ikindi 10	Micolaeta 17	Valerius 10
-iko 20	Mikeldi 10	Veriz 4
Jandiola 11	Momiola 19	Villava 17
Janditegi 11	Momus, Mome, Momi,	Villaveta 17
Janduri 11	Momo 19	Vincentius 10
Janduri 9	Monico 20	Xandoain 11
Jaun 11	Monikolo 20	zabal 6, 24
*Jaundoain 11	Monikon 20	Zabalo 24

Zabalotegi 24

Zabardo 12

Ziti/Siti 25

Ziti 25

Zitiano 25

Zitisoro 25

-zu/-tsu 16

zume 16

zumitz 16